

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jošt Hren

Mentor:izr. prof. dr. Marjan Hočevar

Problem poznavanja kulture pri izgradnji družbeno koristnih objektov v nerazvitem svetu: primer študije izgradnje šole v JAR

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

ZAHVALA

mentorju, za nasvete in napotke
staršem, za podporo in potrpežljivost
Špeli, za vzpodbudo in razumevanje

Problem poznavanja kulture pri izgradnji družbeno koristnih objektov v nerazvitem svetu: primer študije izgradnje šole v JAR

Pomoč državam v razvoju in humanitarni projekti vsakodnevno odmevajo v medijih ter svetu. Del teh projektov je tudi arhitekturne narave – to so izgradnje različnih objektov. Velikokrat so to obnove ali izgradnje nadomestnih domovanj za prebivalce ogroženih območij ali na območjih po naravnih katastrofah. Pomembni za delovanje družbe pa so tudi javni objekti, na primer bolnišnice ali šole. Pri izgradnji teh objektov po navadi sodelujejo arhitekti in drugi strokovnjaki iz držav, ki ponujajo pomoč. To pomeni, da so velikokrat iz precej drugačnih okolij in družb. Zato bi moralo biti pri izgradnji humanitarnih objektov ključno vprašanje poznavanja kulture, v kateri gradnja poteka. Vemo, da lahko arhitektura kot del materialne kulture močno zaznamuje prostor in družbo, oziroma bi morala kultura, predvsem njen nematerialni del, torej vrednote, norme in ideali kreirati arhitekturne objekte. Po pregledu teoretične podlage povezanosti arhitekture s kulturo in pomoči državam v razvoju, se bomo v empiričnem delu ukvarjali s študijo primera, v kateri bomo predstavili načrtovanje in izgradnjo Šole v Republiki Južni Afriki.

Ključne besede: pomoč državam v razvoju, humanitarni projekti, arhitektura kot del kulture, humanitarnost in arhitektura.

Problem of being familiar with culture when building objects beneficial to society in undeveloped world: Case study of building a school in South Africa

On a daily basis, aid to countries in development and humanitarian projects receive a lot of media and worldwide attention. A part of these projects are of architectural nature, such as construction of various objects. Often these are renovations or constructions of substitute homes for the inhabitants of endangered areas or at natural catastrophe sites. In order for society to function properly, public objects, such as hospitals or schools, are of prime importance as well. When constructing these objects, architects and other experts from countries offering aid, participate. This means that they often come from rather different environments and societies. Thus, being familiar with the culture in which construction takes place should be of key importance when constructing humanitarian objects. That is to say, architecture as a part of material culture can severely mark place and society, so culture, mainly its non-material part, i. e. values, norms and ideals, should create architectural objects. The overview of theoretical basis of architecture being combined with culture and of aid to countries in development is followed by an empirical part presenting a case study of planning and constructing a school in the Republic of South Africa.

Key words: aid to countries in development, humanitarian projects, architecture as part of culture, humanitarianism and architecture.

Kazalo

1	Uvod	6
2	Kultura in arhitektura.....	8
2.1	Arhitektura kot del kulture.....	9
2.2	Čas, prostor in življenjski slog.....	12
3	Pomen poznavanja kulture pri gradnji objektov	14
3.1	Razumevanje arhitekture	15
3.1.1	Družbeni kontekst.....	15
3.1.2	Kontekst prostora.....	17
3.1.3	Vloga arhitektov	22
4	Pomoč državam v razvoju in arhitektura	23
4.1	Razvojna pomoč	23
4.1.1	Prioritetna področja pomoči	25
4.2	Humanitarna pomoč.....	26
4.3	Kritike razvojne in humanitarne pomoči	27
4.4	Razvojni cilji tisočletja (Millenium development Goals).....	29
4.5	Humanitarnost in arhitektura	31
4.5.1	Primeri dobre prakse: Banda Aceh in Salomonovi otoki	33
5	Študija primera: Izgradnja Šole v Republiki Južnoafriški.....	42
5.1	Šolski sistem JAR	44
5.2	Predstavitev Projekta	46
5.3	Priprava in projektiranje	47
5.4	Gradnja.....	49
5.5	Ocena projekta	52
6	Sklep	54
7	Literatura	56
	Priloga A: Načrti šole v JAR	59
	Priloga B: Slike gradnje šole v JAR.....	61
	Priloga C: Slike končane šole v JAR.....	64

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Postavitev stopnišča in pogostosti socialnih stikov med sosedi.....	18
Slika 3.2: Osebni prostor	20
Slika 4.1: Novozgrajene hiše v vasi Lam Isek.....	36
Slika 4.2: Nova šola na Salomonovih Otokih	40
Slika 5.1: Utrinek iz barakarskega naselja Magagula Heights	44
Slika 5.2: Šolski kompleks Ithuba Skills College.....	47
Slika 5.3: Študentje, mentorji in lokalni delavci na polovici gradnje.....	51
Slika 5.4: Zgrajena šola	53

KAZALO GRAFOV

Graf 4.1: Regionalna razdelitev ODA Evropske komisije v letu 2008	25
Graf 4.2: Sektorska porazdelitev ODA Evropske komisije v letu 2011.....	26

1 Uvod

Vsak dan lahko v medijih zasledimo oglase za različne humanitarne akcije. Tudi v dnevnikih novicah pogosto poročajo o slabih življenjskih pogojih, s katerimi se sooča velik del sveta. Pomoč državam v razvoju je tema, ki ji je posvečeno nemalo pozornosti. Države, članice Evropske unije, za ta namen porabijo kar 11 milijard evrov. K temu je treba prišteti še denar, ki ga zberejo nevladne organizacije. Aktivnosti na tem področju je torej veliko, velik del pa jih ima neposredno povezavo tudi z gradnjo, s tem pa tudi z arhitekturo.

Državljanji Slovenije smo sicer, kot pravi Vodopivec (2011), prostorsko slabo pismeni in tudi intelektualci. Celo kulturniki in umetniki so pogosto mnenja, da je prostor samoumeven in nepomemben pri oblikovanju naše identitete. Toda kljub temu je, kot bomo pokazali v nadaljevanju diplomske naloge, arhitektura pomemben del kulture naroda. Arhitektura, kot materialni del kulture, lahko močno zaznamuje ne le sam prostor, v katerem se nahaja, pač pa tudi družbo, ki ji služi. Če pogledamo z druge strani, lahko torej rečemo tudi, da se nematerialni del kulture, torej vrednote, norme in ideali izražajo v sami arhitekturi ter skozi njo govorijo o času, v katerem je zgradba nastala. Prav zato je veliko zgradb zaščiteneh z nazivom kulturna dediščina naroda.

Ko gre za gradnjo v humanitarne namene oz. v okviru razvojne pomoči manj razvitim delom sveta, se pojavi problem, da pri njej po navadi igrajo glavno vlogo arhitekti in drugi strokovnjaki iz držav, ki pomoč ponujajo. To pomeni, da prihajajo iz popolnoma drugačnih okolij. Zaradi tega pogosto le površno poznajo navade in vrednote ljudi, za katere načrtujejo objekte. In čeprav so zgradbe, ki jih gradijo, po navadi tehnično brezhibne, velikokrat ne odsevajo kulture, kateri so namenjene in njej niso prilagojene. To ima več negativnih posledic. V najboljšem primeru uporabniki zgradbo prilagodijo svojim potrebam, v najslabših primerih pa je ne uporabljajo, jo tudi prodajo ali opustijo.

Prav zato bi moralo biti pri izgradnji humanitarnih objektov ključno vprašanje poznavanja kulture, v kateri gradnja poteka. Že prevečkrat se je namreč izkazalo, da zgolj dober namen in dobro tehnično znanje nista dovolj za uspešno dolgoročno reševanje problemov na področju gradnje. Poznavanje kulture je še posebej pomembno

takrat, kadar gradimo družbeno koristne objekte, kot so na primer bolnice ali šole. Brez dobrega poznavanja šolskega sistema, načina študija, življenja in lokalne tradicije je namreč pravzaprav nemogoče zgraditi šolo, v kateri bodo vladali ugodni pogoji za delo, prilagojeni potrebam otrok in učiteljem, ki zgradbo dejansko uporabljajo.

Temeljno vprašanje, na katerega želimo s tem diplomskim delom odgovoriti, je: Kakšen je pomen poznavanja kulture pri izgradnji družbeno koristnih objektov v nerazvitem svetu?

V diplomski nalogi bomo zato najprej pojasnili kakšna je povezava med arhitekturo in kulturo. Nato si bomo ogledali, zakaj je pomembno pri gradnji upoštevati lokalno kulturo in na kakšen način lahko to dosežemo. V četrtem poglavju bomo na kratko predstavili razlike med humanitarno pomočjo in pomočjo državam v razvoju. Pogledali si bomo, kaj pravijo razvojni cilji tisočletja in na kakšen način so povezani z arhitekturo. Velik del diplomske naloge pa je namenjen tudi predstavitvi vloge arhitekture v okviru humanitarnih akcij.

Na koncu bomo s študijo primera preučili še primer izgradnje šole v Republiki Južni Afriki¹. Primer je zanimiv predvsem zato, ker je nastal pod okriljem Univerze v Ljubljani. Dvajset študentov Fakultete za arhitekturo je tako pod vodstvom štirih mentorjev v osmih tednih zgradilo učilnico in knjižnico v barakarskem naselju Magagula Heights v predmestju Johannesburga. Pri tem projektu sem sodeloval tudi sam.

¹ Republika Južna Afrika je v splošni rabi (tudi slovenskih medijih) največkrat poimenovana Južnoafriška Republika (JAR). To poimenovanje je sicer napačno, saj to ime izvira iz druge polovice 19. stoletja, ko se je država imenovala še Zuid-Afrikaansche Republiek ali ZAR. Kljub temu bomo za potrebe te naloge uporabljali kratico JAR; s tem mislimo na Republiko Južno Afriko.

2 Kultura in arhitektura

Kultura je, kot pravi Pleško (2011), širok pojem, s katerim se srečujemo vsakodnevno in zato je povsem normalno, da je ta beseda obremenjena s celo vrsto različnih pomenov. Drugače ni niti v strokovnem in znanstvenem svetu, saj obstaja ogromno različnih definicij kulture. Če raziskujemo pomen te besede v različnih zgodovinskih obdobjih in znanstvenih paradigmah, pridemo do podobnega zaključka. Williams (v Bulc 2004) ugotavlja, da je kultura ena od dveh ali treh najbolj zapletenih besed v angleškem jeziku.

Zaradi množice definicij kulture sta že v začetku 50-ih let antropologa Kroeber in Kluckhohn izdala delo *Cluture: A Critical Review of Concepts and Definistions*, ki govori o kulturi kot terminu in ideji (Lukšič - Hacin 1999, 31). V njem sta predstavila sto deset avtorjev in njihovih definicij. V teh definicijah sta odkrila 52 konceptov kulture, ki se med sabo zelo razlikujejo. Kljub temu je vsem definicijam skupno to, da se ukvarjajo z vprašanjem v čem si je neka skupina ljudi podobna in kaj jih loči od drugih.

Množico različnih pogledov na kulture in teorije o tem področju lahko uvrstimo v dva osnovna modela. Prvi model je hierarhični, ki kulture razvršča v hierarhično piramido in torej med njimi vzpostavlja odnos večvrednosti oz. manjvrednosti. Kriterij razvrščanja je domneven razvoj kultur oz. družb od manj razvitih proti bolj razvitim. Drugi model, katerega temelj je *kulturni relativizem*, je diferencialni model kulture, ki zagovarja enakovrednost obstoječih kultur. Kulture se po tem konceptu razlikujejo, a jih ne moremo in ne smemo razdeliti na boljše ter slabše (Lukšič - Hacin 1999, 31–32).

Macionis in Plummer (2005) kulturo definirata kot »načrte za življenje: vrednote, prepričanja, vedenja, prakse in materialne objekte, ki konstituirajo način življenja ljudi« (Macionis in Plummer 2005, 106). Delita jo na nematerialni del (to je neoprijemljiv svet idej, ki so jih oblikovali pripadniki družbe) in na materialni del (to so oprijemljive stvari, ki so jih pripadniki družbe iznašli). Pravita, da za sociologe ne obstaja nič takšnega kot je »človeška narava« sama po sebi. Ta »narava« se je namreč oblikovala skozi določene zgodovine in kulture. Ljudje so edina vrsta, ki za svoje preživetje generirajo in se zanašajo na kulturo, raje kot na instinkt. Avtorja med glavne komponente kulture poleg vrednot, norm in materialne kulture uvrščata še simbole ter

jezik (Macionis in Plummer 2005), vendar se s slednjim v nalogi praktično ne bomo ukvarjali. Osredotočili se bomo na materialni del kulture (na primeru arhitekture), kako na le-tega vplivajo vrednote, norme in kakšno simbolično vrednost nosi.

Simboli so vse, kar nosi določen pomen, ki ga prepoznajo pripadniki iste kulture. Znotraj kulture so enaki simboli prepoznani na enak način. Zato lahko dobimo občutek, da so simboli absolutni (granted). Vendar enaki simboli znotraj različnih kultur nosijo različne pomene. Semiotika – veda, ki preučuje simbole in znake, poudarja odnose med pomeni, znaki ter simboli. Osnovna trditev je, da pomen ni vsebovan v simbolu, znaku, ampak je le-ta konstruiran okrog njega skozi številne prakse. Kulturni simboli oz. njihovi pomeni niso statični, lahko se spreminjajo tudi skozi čas (Macionis in Plummer 2005, 119).

Kulturni šok zato ni nič drugega kot nesposobnost branja pomenov v nekem okolju. Kulturni šok je dvostranski proces; po eni strani je to nekaj kar izkusimo, ko potujemo v drugo kulturo, po drugi strani pa lahko s svojim vedenjem izzovemo neprijetne odzive, če se vedemo na način, ki pripadnike neke kulture lahko prizadene. Kulturni šok prinaša občutek, da smo izgubljeni in izolirani, negotovi pri tem, kako razumeti, brati in se vesti v določeni kulturi; velikokrat pa to prinaša tudi občutek prestrašenosti, kot posledica tega, da smo zunaj simbolne mreže, ki sicer združuje posameznike v pomensko socialno življenje (Macionis in Plummer 2005). Arhitektura lahko s svojo neprimernostjo vzpostavi temelje za kulturni šok; hkrati pa lahko arhitekti, ki delujejo v drugi kulturi, občutijo kulturni šok, ker le-ta zagotovo vpliva na njihovo delo. Zato je poznavanje kulture pri delovanju v drugi kulturi ključnega pomena.

Zastavlja se nam tudi vprašanje, ali arhitekt, ki je pripadnik druge kulture, sploh lahko uspešno postavi kulturni artefakt v drugi kulturi.

2.1 Arhitektura kot del kulture

“Arhitektura artikulira doživljanje bivanja v svetu in krepi naš čut za stvarnost in za samega sebe; zaradi nje ne stanujemo v izmišljenih in domišljjskih svetovih. Arhitektura ne ustvarja le vizualno zapeljivih objektov, ampak sporoča, posreduje

in prenaša pomene. Končni pomen katere koli stavbe je onkraj arhitekture”
(Pallasmaa 2007, 26).

Finski teoretik in arhitekt Pallasmaa (2007) pravi, da je bistvena naloga arhitekture prilagajanje in povezovanje sveta ter posameznika. Arhitektura se »tako kot vsaka umetnost v bistvu spoprijema z vprašanji človeške eksistence v prostoru in času ter izraža človekovo bivanje v svetu in pripoveduje o njem« (Pallasmaa 2007, 38).

Kot umetnost gradnje je arhitekturo definirali znameniti rimski pisec, arhitekt in inženir Vitruvij. Osnoval je znamenito Vitruvijevo triado, po kateri naj bi dobra arhitektura izpolnjevala tri pogoje, in sicer: *firmitas* (trdnost/trpežnost), *utilitas* (uporabnost/koristnost), *venustas* (lepota). To je povzel Vodopivec (1980), ki je razložil, da se arhitektura kot umetnost »kaže v tisti nameri, ki želi preseči golo tehniko zidave, ki želi seči onkraj utilitarnih in tehničnih zahtev ter pogojev. Umetnost arhitekture je potemtakem prav v razliki med graditeljstvom in samo arhitekturo« (Vodopivec 1980, 10).

Zevi (1959) o arhitekturi pravi, da »ni samo umetnost, ni samo podoba nekdanjega življenja ali življenja, ki ga živimo mi in ki ga živijo drugi ljudje, ampak je tudi, in to še prav posebej, okolje, prizorišče, kjer se naše življenje odvija« (Zevi 1959, 38). Takšno gledanje na arhitekturo jasno opredeli arhitekturo kot del kulture, ki je rezultat pretvorbe pomenov, vrednot in drugih elementov kulture v materialno obliko ter je hkrati gradnica kulture. Arhitektura je tudi družbena umetnost, ki je z močjo povezana bolj kot druge umetnosti (Gusevich 1991). Njena produkcija je odvisna od kompleksnih socialnih, ekonomskih in političnih pogojev. Kulturne vrednote namreč artikulira prostorsko glede na obliko in organizacijo zgradbe, tehnično glede na izbiro materialov in konstrukcije ter diskurzivno glede na vrednote znotraj kritik (Gusevich 1991, 18). Heidegger meni, da graditi ni le reševanje problema kako zagotoviti zatočišče ali hišo. In domovanje ni le funkcionalna potreba po hiši ali stanovanju. Graditi je črpati iz tradicije in k tradiciji tudi prispevati. Grajeno je namreč tisto, kar družbi omogoča, da razvije skupen občutek sedanjosti, ki izhaja iz znane preteklosti in predvidljive prihodnosti (Heidegger 1997).

Tudi Dietrich (2006), ki se v članku *Sociologija in arhitekturno oblikovanje* ukvarja s povezavo kulture in arhitekture ugotavlja, da so bili objekti naše civilizacije v veliki

meri ključni za razvoj kulture in subkultur. Pravi, da arhitektura predstavlja kulturne ideale družbe v grajeni obliki. Strinja se tudi Bataille (1996), ki pravi, da je arhitektura odraz samega bistva družbe na enak način kot je fiziognomija odraz življenja posameznika. Ta primerjava naj bi sicer veljala predvsem za fiziognomijo uradnih oseb (prelati, sodniki, admirali). V praksi pa naj bi se v tem, kar je arhitekturna kompozicija v strogem pomenu besede, odražala samo idealna družba; takšna, ki ukazuje in prepoveduje z avtoriteto (Bataille 1997).

Tiesdell in Carmona (2007) pravita, da je oblikovanje kreativna, analitična aktivnost reševanja problemov, skozi katero tehtamo cilje na eni in omejitve na drugi strani, raziskujemo problem ter možne rešitve, da pridobimo optimalne rešitve. Gutman (1975) pa poudarja pomen načrtovanja pred oblikovanjem. Proces imenuje »programming«; skozi ta proces so določene in proučevane potrebe naročnika ter uporabnika. Temu procesu sledi oblikovanje.

Tudi Goss (1988) opozarja na pomen kritičnega pogleda na arhitekturo in pomembnost relevantne socialne teorije o tem. Predlaga štiri teoretične kategorije in funkcije arhitekture. Le-te so: arhitektura kot kulturni artefakt, kot objekt ekonomske vrednosti, kot znak in kot prostorski sistem. Pri tem poudarja arhitekturo kot kulturni artefakt, ki je pokazatelj tehnološkega razvoja in vrednot kulture (Gross 1988, 393). King (1990) pa pravi, da je nujna in pomembna naloga, da arhitekti ter urbanisti na eni strani in akademiki sociologije, geografije ter kulturne teorije najdejo skupni jezik. Temu pravi konceptualno sporazumevanje (conceptual vocabulary), ki bo dostopno vsem. Pravi tudi, da je poleg tega, da vsaka od strok govori svoj jezik, problem tudi to, da njihovi projekti velikokrat ne sovpadajo, saj morajo arhitekti in urbanisti načrtovati objekte ter mesta (ali njihove dele), medtem ko sociologom ni potrebno oblikovati družbe, ali vsaj ne v kratkem času (King 1990).

Knox (1987) se zdi problematično, da je arhitektura obravnavana kot neodvisna spremenljivka, saj bi jo vedno morali razumeti kot odvisno od ekonomske in socialne organizacije družbe ter od posesti kapitala. Pravi, da tako kot je lahko arhitektura razumljena kot del kulture, jo lahko razumemo tudi kot del politike. Kaže namreč na razmerja moči v družbi, vrednote, pravila, zakone, lahko pa je tudi čisto konkretno politično motivirana (Knox 1987). S tem se strinja tudi Bataille (1997), ki meni, da

katedrale in palače govorijo namesto Cerkev in Države ter tako preko forme tišajo množice. Pravi, da je jasno, da takšni spomeniki spodbujajo družbeno sprejemljivo vedenje, pogosto pa v ljudeh vzbujajo tudi strah.

Arhitektura torej omogoča interpretacijo družbenih vrednot, ciljev in konceptov. Da lahko ta sporočila preberemo, moramo znati arhitekturo brati v okviru specifičnih kultur in zgodovinskih okvirov, v katerih je nastala. Arhitekturno oblikovanje je namreč proces, v katerem so potrebe družbe prikazane v grajeni obliki, kar posledično definira cilje družbe kot take. Družba torej nudi kulturno podlago za oblikovanje na eni strani in interpretacijo arhitekture na drugi strani. Kulturo znotraj določene družbe je sicer pogosto težko kategorizirati, saj se kaže na več nivojih skozi različne družbene instance. Arhitekturno oblikovanje tako zajame kulturne in družbene vplive, relativno glede na specifični problem in nato te vplive privede v strukturo (arhitekturo), ki uteleša kulturo družbe (Dietrich 2006).

2.2 Čas, prostor in življenjski slog

Ugotovili smo torej, da je arhitektura determinirana s kulturo. Le-ta se seveda spreminja tako v prostoru kot tudi v času. Čeprav se to sliši logično, Gupta in Ferguson (1992) ugotavljata, da temu ni vedno tako. Pravita tudi, da različnost družb, narodov in kultur temelji na navidezni neproblematični delitvi prostora, ki ga občasno »naravno« zavzamejo. Vodilo diskontinuitete predstavlja izhodišče, iz katerega izhajajo teorije o kontaktu, sporu in protislovju med kulturami ter družbami. Na primer, reprezentacija sveta kot »zbirke držav«, kot je to prikazano na večini svetovnih zemljevidov, podaja pogled na svet kot na razdrobljen prostor, razdeljen z različnimi barvami v različne nacionalne družbe; vsaka od njih je »zakoreninjena« na ustreznem mestu. To, da vsaka država posebej svojo značilno kulturo in družbo, je tako samoumevno, da se izraza »družba« in »kultura« rutinsko preprosto dodajata imenu nacionalnih držav. Tako turist obišče Indijo, da bi razumel »indijsko kulturo« in »indijsko družbo«, ali na Tajskem doživel »tajsko kulturo«, ali tudi Združene države, da bi dobil pridih »ameriške kulture«.

Zato moramo upoštevati sociološki vidik, da je »razdalja« med bogatim v Bombaju in bogatim v Londonu lahko mnogo manjša, kot je med pripadnikoma različnih razredov znotraj istega mesta. Fizična lokacija in ozemlje sta bila dolgo časa edina mreža, na osnovi katere smo lahko pozicionirali različne kulture. Takšno določanje pa moramo zamenjati z večimi mrežami (kriteriji), ki omogočajo vpogled v povezanost in priključenost bolj generalno ter kot odvisnost od pripadnosti okolju upoštevajo faktorje, kot so razred, spol, rasa, spolna usmerjenost, in so različno dostopni ljudem na različnih lokacija ter na polju moči (Gupta in Ferguson 1992, 20).

Koželj (2009) ugotavlja, da so se stanovanjske potrebe v zadnjih stotih letih bistveno spremenile. Tehnološke, politične, gospodarske in socialne spremembe so močno vplivale na način življenja. Spremenil se je odnos do družinskega življenja, do dela in prostega časa. Nove komunikacijske možnosti in pestrejša ponudba storitev so spremenile funkcioniranje mesta in na novo opredelile pojem stanovanja. Značilnost družinskega življenja v Sloveniji so kompleksnost sodobnih načinov življenja in raznovrstne oblike družine. Klasična družina (mati, oče, otroci) doživlja preobrazbo. V Evropi narašča število gospodinjstev brez otrok. Tradicionalna družina postaja le še ena izmed oblik skupnega bivanja. Sociološke raziskave napovedujejo še večjo porast nedružinskih modelov bivanja. Velik vpliv na življenje ima tudi informacijska tehnologija, ki eni strani obljublja vedno bolj udobno življenje, a na drugi odpira tudi vprašanje, kaj se bo zgodilo s tradicionalnimi odnosi med ljudmi. Mobilnost, tako v fizičnem kot tudi v smislu družbenega statusa, je postala sinonim moderne družbe. Zato je zanjo značilna identiteta, ki je nestalna in prilagodljiva. Vse pogostejše je delo na domu. Dom je tako hkrati delovno mesto že za več kot 5,5 % delovno aktivnega prebivalstva v EU, v ZDA pa za nekaj več kot 20 milijonov ljudi. Le-ti imajo posebne prostorske zahteve. Zmanjšuje se povpraševanje po stanovanjih z več sobami, zvišuje pa se tudi zanimanje po večnamenskem dnevnem prostoru, ki se pogosto niti ne ločuje od spalnice. O velikosti stanovanja več ne odloča velikost družine, ampak žal izključno kupna moč. Zaradi hitrih sprememb je vse težje napovedati razmere in potrebe v bližnji prihodnosti. Zato so v arhitekturi vse bolj popularni odprti sistemi, ki omogočajo prilagajanje. Prav prilagodljivost in prožnost pa tako tudi opredeljujeta najbolj splošen vzorec ravnanja in učinkovitega delovanja v novih družbenih ter gospodarskih razmerah (Koželj 2009).

3 Pomen poznavanja kulture pri gradnji objektov

Pomen poznavanja kulture, tako pri gradnji kot tudi pri razumevanju arhitekture, kot smo že omenili, poudarja tudi Dietrich (2006). Svojo trditev, da arhitektura v svoji konstrukciji oz. strukturi skriva tudi kulturo družbe, pokaže na primeru Partenona v Rimu. Pravi, da lahko, če nanj gledamo le kot na strukturo, v njem vidimo le staro zgradbo. Zato je potrebno objekte, kot je Partenon, gledati relativno, glade na čas in kontekst, v katerem so nastali. Popolnoma ga lahko torej ovrednotimo šele z ozirom na družbo, ki ga je skonstruirala, arhitekta, ki so si ga zamislili in tudi na prebivalce rimske civilizacije, ki so ga naselili in uporabljali.

Pravih del arhitekture torej ni mogoče razumeti brez poznavanja kulture v času, ko so nastala. Vpliv kulture je »osebni« občutek časa in prostora, ki je prispeval k nastanku zgradbe. Zato ni čudno, da so različni objekti obravnavani in tudi zavarovani z nazivom »kulturna dediščina naroda«. Kulturna dediščina se v primeru grajenih stavb nanaša tako na strukturo kot na pomen v času nastanka. Po navadi zgodovinski objekti namreč več ne služijo prvotni funkciji (Dietrich 2006). Macionis in Plummer (2005) pa opozarjata tudi, da nam je lahko materialna kultura drugih družb prav tako tuja kot jezik, vrednote ali norme.

Poznavanje kulture je torej ključno, da lahko zgradimo objekt, ki bo dobro služil svojemu namenu. Medtem ko se nam družbeno vedenje pogosto zdi kot nekaj, kar se naučimo skozi vsakodnevno življenje, morajo arhitekti načrtovati prostor, spoštljiv do vedenjskih vzorcev, ki jih imamo za samoumevne. Kadar načrtujemo, je na primer ključno, da poznamo koncept osebnega prostora posameznika ter navade in standarde družbe, ki ji pripada. Le tako lahko oblikujemo prostor, ki je spoštljiv tako do posameznika kot tudi do skupin (Dietrich 2006).

Kako pomembno pri načrtovanju in gradnji je poznavanje kulture, lepo pokaže primer, ki ga opisuje Venkatachalam (2011), ki je sodeloval pri obnovi mest in vasi po tsunamiju v Indijskem oceanu leta 2004.

Opazili smo tudi, da so hiše, kadar jih obnavljajo lastniki sami, precej bolj kulturno prilagojene. Večina nevladnih organizacij zaposluje arhitekta, ki ne

prihajajo z območij katastrofe in za podlogo načrtov uporabijo enotni model stanovanj. Takšna stanovanja dosegajo le minimalne varnostne standarde, poleg tega pa se srečujejo še s kopico drugih problemov. Sanitarije so bile na primer načrtovane znotraj hiše, kar je po lokalnih standardih neprimerno in nehigienično. Tudi kuhinje, ki so sicer v Kutchu že tradicionalno postavljene zunaj bivanjskih prostorov, saj za kurilo uporabljajo drva, kar posledično prinaša s sabo tudi dim, so bile načrtovane znotraj hiš. To je privedlo to tega, da so prebivalci ta prostor preprosto uporabljali kot skladišče in zunaj zgradili novo kuhinjo. Tudi notranja stranišča so ostala neuporabljena. Takšne vrste kulturnih nerazumevanj niso popolnoma nedolžna, saj lahko tudi kuhinja, ki se ne uporablja, povzroči kar nekaj dragih vzdrževalnih problemov, kot so na primer puščanje vode ali korozija cevi in napeljav (Venkatachalam 2011, 75).

3.1 Razumevanje arhitekture

Narava arhitekturnega oblikovanja zajema vedenjske in družbene koncepte v okviru časa ter prostora določenega objekta. Če želimo videti neposredne vplive družbe v arhitekturni rešitvi, je pomembno, da razumemo, kako družba vpliva na arhitekturno oblikovanje. Takšno znanje lahko po Dietrichovem (2006) mnenju pridobimo samo z nenehnim opazovanjem, raziskovanjem in osebnimi izkušnjami. Kadar opazujemo arhitekturo, moramo biti vedno pozorni na tri ključne stvari. Le-te so:

- družbeni kontekst;
- kontekst prostora;
- vloga arhitekta.

3.1.1 Družbeni kontekst

Po Dietrichu (2006) je družbeni kontekst sestavljen iz treh elementov. To so skupna kultura (»common culture«), kultura kot institucija (»cultural institution«) in subkulture. Prvi element družbenega konteksta, torej skupne kulture, vidi predvsem v skupnih normah, prepričanjih in vrednotah skupnim posameznim družbam. Ko norme in ideali v

družbi srečajo pričakovanja, povezana z vsakodnevnim življenjem, potem lahko ta pojav imenujemo kultura kot institucija. Kultura kot institucija vodi družbo v smislu družbeno sprejemljivega. Vodilni principi od članov družbe pričakujejo, da reagirajo in se obnašajo v skladu z normami in s pričakovanji, ki so sprejemljivi v določeni situaciji. Te principe oz. navade lahko vidimo v vsakodnevnih življenjskih situacijah, kot je npr. čakanje v vrsti pred blagajno, odnos do narave in okolja ter spoštovanje pravic soljudi. Macionis in Plummer (2005) pravita, da so *vrednote* standardi, ki jih imajo ljudje o tem, kaj je dobro in kaj je slabo. To so abstraktni standardi dobrega, medtem ko so *prepričanja* specifične trditve o tem, kaj je res. Vrednote in prepričanja ne samo, da določajo, kako dojemamo okolje, ampak tudi tvorijo osnovo za našo moralno presojo o svetu. Norme so pravila in pričakovanja, skozi katera družba usmerja vedenje svojih članov. V polje norm bi lahko tudi šteli *moralo*, to je standarde družbe o moralnem dogovoru, in *običaje*, to je družbene navade za rutine, vsakodnevne interakcije.

Pomembno se je tudi zavedati, da znotraj vsake kulture obstajajo različne subkulture. Subkulture so sestavljene iz skupine ljudi znotraj večje skupine ljudi. Skupne so jim nekatere norme ali prepričanja, ki jih v nekem smislu tudi definirajo. Koncept kulture se lahko aplicira na ves svet, vendar norme, ideali in vrednote niso povsod enaki. Med kulturami obstajajo enormne razlike in tega se je potrebno zavedati (Dietrich 2006).

Dietrich (2006) tudi poudarja, da mora biti povsem jasno, da čeprav živimo v svetu, ki mu lahko tudi rečemo globalna vas, ta svet še zdaleč ni homogen. Zelo malo kulturnih elementov je skupnih različnim družbam. Macionis in Plummer (2005) zato opozarjata na problem *etnocentrizma*. To je praksa presojanja drugih kultur skozi standarde lastne kulture. Če skozi prizmo nam poznane kulture ocenjujemo drugo kulturo, lahko namreč hitro pridemo do zaključka, da je le-ta manjvredna. Pri opazovanju tujih kultur je zato primerna praksa *kulturnega relativizma*, to je presojanja kulture po njej lastnih standardih. Kulturni relativizem pa je stališče, ki ga težko prevzamemo, kar zahteva ne samo, da razumemo vrednote in norme druge družbe, ampak tudi, da se odrečemo kulturnim standardom, ki jih poznamo že vse življenje (Macionis in Plummer 2005, 119).

Arhitektura, relevantna kulturnim normam in institucijam, mora po Dietrichovem (2006) mnenju upoštevati aspekte specifične kulture in subkulture. Le v tem primeru

lahko zagotovi funkcionalnost, potrebno za uspešno zgradbo. Arhitektura mora razumeti torej kulturne značilnosti tako naročnika kot tudi družbe, ki ji le-ta pripada. Le tako lahko te značilnosti uspešno materializira. In ravno skozi njihovo integracijo lahko objekt postane tudi kulturni artefakt, ki upodablja civilizacijo tistega časa kot arhitektura. Dober arhitekt pa se mora odzvati tudi na spreminjajoče se kulturne značilnosti (Dietrich 2006).

3.1.2 Kontekst prostora

Grajeno okolje vpliva na vedenjske lastnosti ljudi. Javni in zasebni prostori lahko tako zagotavljajo oz. lajšajo ali pa tudi ovirajo pozitivne odnose med posamezniki in skupinami. Težava pri obravnavi tega vidika v okviru načrtovanja je v tem, da človeškega vedenja ne moremo napovedati natančno. To težavo se lahko vsaj v osnovi reši tako, da se objekt zasnuje na način, ki uporabnikom omogoča, da opravijo svoje naloge ali dejavnosti karseda učinkovito ter uspešno. Zgradbe, ki uporabnike ovirajo in omejujejo, lahko na drugi strani povzročajo negativna čustva oz. emocije.

Načeloma je torej izziv arhitektov v tem, da iz znanih podatkov o človeškem vedenju ustvarijo prostor, ki uporabnikom pomaga doseči njihov namen. Ta princip lahko seveda apliciramo na vse vrste objektov – stanovanja, inštitucije, trgovine, poslovne stavbe, verske objekte in rekreacijske dvorane (Dietrich 2006).

Arhitekt mora torej pri načrtovanju upoštevati dejavnike znanih vedenjskih teženj posameznikov. Dietrich (2006) osnovne človekove potrebe, ki so v povezavi s prostorom, predstavi v sedmih točkah, in sicer:

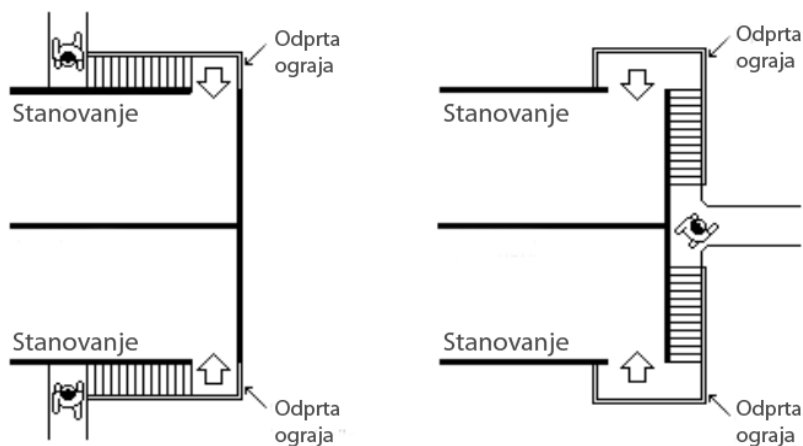
- A) oblikovanje prijateljstev;
- B) vključenost v skupino;
- C) osebni prostor;
- D) osebni status;
- E) posameznikov in skupinski prostor;
- F) komunikacije;
- G) zaščita in varnost.

A) Oblikovanje prijateljstev

Neposredna bližina je zelo pomembna za oblikovanje prijateljstev. Bližje kot so si osebe med sabo, večja je verjetnost, da se bodo te osebe spoprijateljile. Arhitekt mora zato spodbujati spontane, nenačrtovane interakcije med ljudmi. To lahko stori z načrtovanjem širših hodnikov s sedeži, z razčlenitvijo velikih prostorov, z ustvarjanjem privatnih mest ipd.

V angleški raziskavi so tako prišli do ugotovitev, da ljudje 39 % sodelavcev, katerih delovno mesto se nahaja v radiu štirih metrov, smatrajo za prijatelje. Na razdalji, ki je večja od štirih metrov, pa samo še 11 %. V družbenih kontaktih dela razliko predvsem funkcionalna razdalja, ne fizična. Ljudje lahko živijo nekaj centimetrov narazen, pa se kljub temu nikoli ne vidijo, saj uporabljajo drugo stopnišče ali dvigalo. V pisarnah pa lahko za pot v službo, na primer uporabljajo drugi hodnik. Kje se srečujejo ljudje, je torej določeno izključno s postavitvijo prostorov v objektu, ki ljudem določajo poti, po katerih se gibajo (Deasy in Lasswell 1985).

Slika 3.1: Postavitev stopnišča in pogostosti socialnih stikov med sosedi

Vir: Deasy in Lasswell (1985, 15).

S takšnim razmišljanjem pa se seveda ne strinja Simmel (2000), ki pravi, da se s prostorsko bližino znižuje le indiferentnost obeh strani do odnosa. Lokalna bližina ima večji čutni značaj, ki pogosto vodi do izrazito polariziranih medsebojnih odnosov. Ali smo prijatelji ali pa sovražniki. Meni tudi, da je za odnose na večjo razdaljo predpogoj

določena intelektualna razvitost, ter da prostorska bližina ne predstavlja tudi socialne bližine.

B) Vključenost v skupino

Simmel (2000), ugotavlja, da se je s pojavom večjih mest individualna vključenost razpršila po več družbenih krogih. Posameznik je torej vključen v več neformalnih družbenih skupin oziroma krogov. Tako se lahko družimo v družinskem krogu, ali v krogu sodelavcev, sošolcev, interesnih združenj itd.

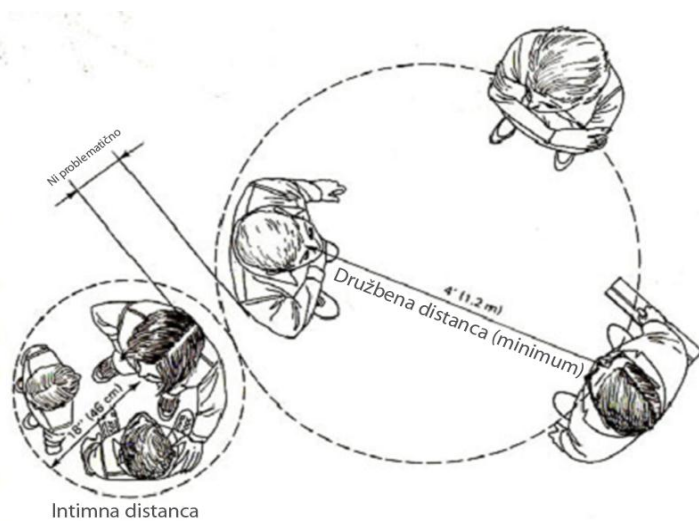
Zgradba mora biti zasnova tako, da omogoča tvorbo neformalnih skupin za druženje. Medtem ko so formalne skupine po navadi številčnejše, so neformalne sestavljene iz manj članov. Manjše skupine olajšujejo interakcije posameznikov in s tem pozitivno prispevajo k boljši samopodobi ter k občutku pripadnosti. Arhitekti morajo zato oblikovati več privatnih prostorov s sedeži, ki se ne nahajajo ob prometnih poteh, in z možnostjo prehajanja med območji.

C) Osebni prostor

Pri oblikovanju je nujno potrebno upoštevati tudi koncept osebnega prostora. Ta pojem se nanaša na območje udobja posameznika ob prisotnosti drugih ljudi, ki so bodisi znanci ali tujci. Te razdalje se sicer glede na kulturo razlikujejo. Raziskave so pokazale, da imajo na primer Nemci in Američani² precej večjo osebno razdaljo, kot ljudje na Mediteranu in v Latinski Ameriki (Beaulieu 2004). Sicer se je podobnim problemom ukvarjal že tudi Simmel (2000), ki ugotavlja, da so v mestih značilne drugačne oblike obnašanja kot na vasi. Odnosi med ljudmi so bolj neosebni, uglajeni in rezervirani. Prav zaradi tega pa naraste tudi obseg individualne svobode.

² Razdalje osebnega, ki so družbeno sprejemljive v zahodni kulturi, so: intimno (do 45 cm); pogovor med posamezniki (45 do 120 cm); družbene razdalje: (120 do 210 cm) za sodelavce in skupinska družbena srečanja, (210 do 360 cm) formalna srečanja, neznanci, neznana okolje; javne razdalje (360 do 800 cm). (Dietrich 2005)

Slika 3.2: Osebni prostor

Vir: Deasy in Lasswell (1985, 16).

D) Osebni status

Arhitekt mora spoštovati tudi ideologijo organizacije oz. družbe, za katero gradi, in se odzvati na hierarhijo. Dolžnost arhitekta je, da analizira socialno strukturo naročnika in glede na rezultate odloči, kako bo razporejen osebni prostor. Grajen prostor mora jasno pokazati status tako zaposlenih kot tudi obiskovalcev objekta. Povezavo med osebnim statusom in arhitekturo morda lahko še bolj nazorno prikažemo na primeru tuje kulture. Hou (2008) tako v svojem članku izpostavlja primer plemena Tu'a iz Tajvana. Tam se osebni status izraža skozi hišo, v kateri živi. Hiša posreduje informacije preko raznovrstnih detajlov, kot so na primer velikost in postavitev hiše ter število vrat.

E) Posameznikov in skupni prostor

Zelo pomembno je poznati tudi koncept privatnega in osebnega prostora oz. območja ali teritorija. Odgovornost za določen prostor definira naše meje v okviru konteksta družbe. Teritorij je družbena meja, ki izhaja iz družbeno sprejetih norm in vlog med privatnimi, skupnimi in javnimi površinami v našem okolju. Meje med različnimi prostori so lahko

fizične ovire (ograje, zidovi, pločnik) ali simbolni elementi (prehod v sobo brez fizičnih vrat). Kadar prečkamo mejo, vstopimo v prostor nekoga drugega in se zato moramo ravnati po pravilih, ki veljajo v tem teritoriju. Čeprav se nam zdijo omenjeni koncepti tako jasni, da skoraj ne bi potrebovali razlage, moramo razumeti, da je to le zato, ker smo del zahodne družbe in se z njimi srečujemo vsakodnevno. Kljub temu, da neprestano prečkamo številna območja, hodimo po svetu povsem neobremenjeni, saj poznamo kulturo, norme in vrednote. Zato nam spoštovanje pravil ne predstavlja težav. Težave z mejami in normami določenih ozemelj se lahko pojavijo kakor hitro se znajdemo v teritoriju, ki je del tuje, nam nepoznane kulture.

S konceptom meje se ukvarja tudi Simmel (2000), ki poudarja, da meja ni prostorsko dejstvo s sociološkimi učinki, temveč sociološka meja s prostorskimi učinki. Prostor znotraj mej je podrejen le lastnim normam.

F) Komunikacija

Komunikacija v arhitekturi je večnivojska za vsak objekt. Končana zgradba mora biti sposobna sporočati svoj namen, funkcijo in vlogo v skupnosti. Vsaka arhitektura mora odgovoriti na pet ključnih vprašanj, ki se zastavijo posamezniku, kadar se objektu približuje. Ta vprašanja so: Kaj je to? Kaj mi zgradba ponuja? Kako vstopim? Kaj je v notranjosti? Kako bom sprejet?

Da bi odgovorili na zgoraj zastavljena vprašanja, komunikacija v arhitekturi združuje psihološki in intuitivni aspekt iskanja poti ter pomena. Ta dva medsebojno povezana elementa temeljita na razumevanju lokalne družbe in kulture.

G) Varnost

Ključen dejavnik za dolgoročni uspeh objekta je, da uporabnikom zagotovimo občutek varnosti. Občutek varnosti se nanaša tako na občutek varnosti pred vlomom tujcev v naš teritorij, kot tudi na varnost v okviru konstrukcije stavbe (Dietrich 2006).

3.1.3 Vloga arhitektov

Socialna vloga arhitekturnega oblikovanja ostaja večplastna in kompleksna. Arhitekt mora biti podkovan tako v kompoziciji in teorij, kot tudi v antropologiji, filozofiji in zgodovini. Le tako lahko razume in upošteva lokalno kulturo ter subkulturo v povezavi s tehničnimi rešitvami. Sposobni morajo biti sintetizirati to znanje na način, ki uspešno zadovolji naročnikove potrebe, želje, zahteve in vire (Dietrich 2006). Harrisova (2011), ki se ukvarja predvsem z gradnjo na območjih naravnih katastrof, dodaja, da je arhitekt tudi profesionallec, ki na projektu upravlja vse strani. Arhitekti so seveda načrtovalci in gradbeniki, ampak ne smemo pozabiti, da so tudi eksperti v sklepanju pogodb in naročil, sposobni celovitega pogleda na projekt. Arhitekti so odgovorni, da denar in resursi, ki so na voljo, po optimalni poti postanejo kredibilna, primerna, dolgoročna rešitev. Arhitekti lahko najdejo rešitve, ki naredijo objekt bolj učinkovit, cenejši, primernejši in bolj prilagojen svojemu namenu. Harrisova (2011) opozarja, da arhitekti sicer nimajo takšnega slovesa.

To seveda ni popularen pogled na arhitekta. V najboljšem primeru javnost na njih gleda kot na umetnike, v najslabšem pa na nepotrebne zapravljivce, zadolžene za izvedbo muh in fantazij naročnikovih vizij. In jasno je, da tisk ter mediji ne pomagajo spremeniti te percepcije. Če so komentarji bralcev v spletnem članku, objavljenem na CNN Opinion, po masivnem potresu na Haitiju 2010 kakršenkoli indikator, potem mnogo ljudi meni, da arhitekti obstajajo zato, da »naredijo stvari lepe«. Toda prav zdaj bolj kot kadarkoli prej arhitekti, za katere le redko slišimo, uporabljajo svoje znanje, da rešujejo probleme in izboljšujejo zgradbe v državah v razvoju (Harris 2011, 13).

4 Pomoč državam v razvoju in arhitektura

Mavko (2006) pravi, da je pomoč državam v razvoju investicija v odpravo težav, s katerimi se danes soočajo te države, že jutri pa lahko postanejo težave celotnega sveta. Podobnega mnenja je tudi Fisher (2011), ki, sklicujoč se na ugotovitve Združenih narodov ugotavlja, da bo do leta 2050 na svetu živelo 9 milijard ljudi. Od tega 2 milijardi v barakarskih naseljih oz. »slumih«. Razmer, v katerih živijo ljudje iz barakarskih naselij, si večina prebivalcev zahodnega sveta ne zna niti predstavljati. Njihovi problemi jim predstavljajo nekaj abstraktnega in oddaljenega. Toda tako ogromna koncentracija človeške bede bo slej kot prej vplivala na ves svet. Fisher (2011) ugotavlja, da se bo v teh nemogočih razmerah skoraj zagotovo razvila kakšna smrtonosna bolezen, ki se bi lahko razširila po vsem svetu. Revščina, beda, jeza in občutek brezizhodnosti pa lahko vodijo tudi do različnih oblik ekstremizma. Če k temu dodamo še 200 milijonov tako imenovanih okoljskih beguncev, je jasno, da nihče od nas ne bo popolnoma varen pred katastrofami, ki nam pretijo.

Podobno, vendar bolj optimistično, ugotavlja tudi (Mavko 2006), ki pravi, da svetovno prebivalstvo dandanes narašča v celoti na račun držav v razvoju. Njihovo število aktivnega prebivalstva torej nevzdržno narašča. Po drugi strani pa v razvitem svetu ostaja obseg prebivalstva nespremenjen, število aktivnega prebivalstva pa pada. Učinkovita integracija držav v razvoju v svetovno gospodarstvo je torej v interesu vseh strani – tudi razvitih držav.

4.1 Razvojna pomoč

Z izrazom uradna razvojna pomoč zaznamujemo tiste mednarodne tokove kapitala v države v razvoju, ki izpolnjujejo naslednje kriterije (OECD 2003, 322):

- i) njihov vir je javni sektor;
- ii) osredotočeni so na spodbujanje gospodarskega razvoja in blaginje v državah prejemnicah;

- iii) če gre za posojilo, je dano po koncesijskih pogojih (vsebuje stopnjo finančne pomoči, ki ni manjša od 25 %).

Poleg finančnih tokov pa uradna razvojna pomoč vsebuje tudi tehnično sodelovanje, torej prenos znanja in tehnične pomoči v obliki podpore svetovalcev, strokovnjakov, tehnikov, učiteljev ipd. Le-ti pomembno podpirajo proces reform v državah v razvoju, saj uradna razvojna pomoč dokazano deluje le v razmerah dobrih politik («good policy environment«).

Čeprav je tradicija donatorstva in pomoči v Sloveniji prisotna že dlje časa, je bila Slovenija formalno še do leta 2004 sama prejemnica donatorske pomoči. Takrat je namreč zaključila t.i. postopek graduacije pri Svetovni banki. S tem postopkom je država podala enostransko izjavo, da se pri Svetovni banki ne bo več zadolževala, niti ne bo koristila njene brezplačne tehnične pomoči. Si bo pa zato po svojih najboljših močeh in zmožnostih prizadevala za finančno pomoč manj razvitim državam.

Svojo odgovornost za financiranje držav v razvoju Slovenija prejema avtomatično s članstvom v mednarodnih razvojnih institucijah. Dodatno pa še s članstvom v EU, saj Slovenija vplačuje del prispevka v proračun EU, ki financira tudi programe uradne razvojne pomoči (Mavko, 2006).

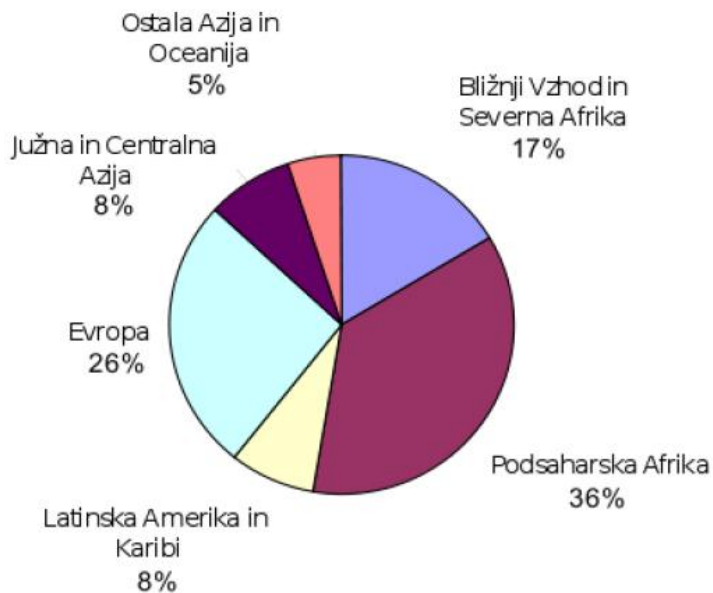
Pri razvojni pomoči poznamo dve vrsti donacij. Prva je bilateralna. To vrsto pomoči nudijo države donatorke neposredno in točno določenim državam prejemnicam. Takšna pomoč načeloma vzpostavi tesnejši odnos med državama. Pogosto je na terenu države prejemnice tudi več predstavnikov donatorke, kar privede do boljšega pregleda nad porabo sredstev.

Druga oblika je multilateralna pomoč. Izvajajo jo mednarodne organizacije, mednarodne finančne institucije, mednarodne nevladne organizacije in druge mednarodne agencije, ki v celoti ali deloma izvajajo razvojno funkcijo (Mrak in drugi, 2007).

4.1.1 Prioritetna področja pomoči

Glede na količino prejetega denarja izstopajo države ACP (države Afrike, Karibov in Pacifika, ki so povezane z EU). Prejmejo skoraj polovico vse pomoči, pri čemer izstopa Podсахarska Afrika. Le-ta prejme 36 % sredstev, 26 % se porazdeli znotraj Evrope; Bližnji Vzhod in Severna Afrika prejmeta 17 %, Južna in Centralna Azija 8 %, prav toliko dobi tudi Latinska Amerika in Karibi, Ostala Azija in Oceanija pa prejmejo 5 % pomoči.

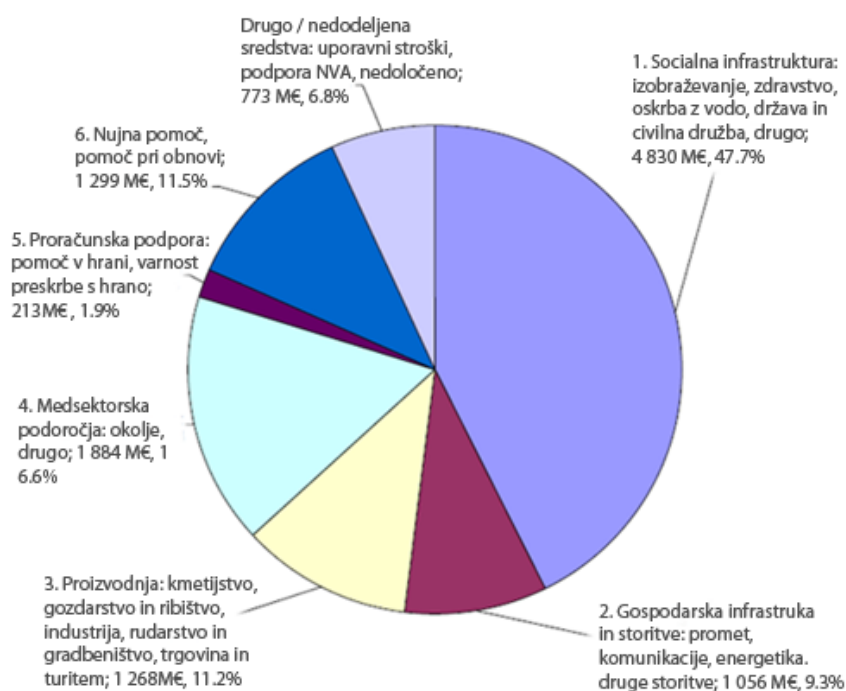
Graf 4.1: Regionalna razdelitev ODA Evropske komisije v letu 2008

Vir: EU Donor Atlas (2008).

Leta 2011 je bilo vsebinsko največ denarja namenjenega izgradnji socialne infrastrukture (izobrazba, zdravje, preskrba z vodo, vlada in civilna družba). Sledijo medsektorska področja, nato vlaganje v proizvodnjo (Agrikultura, gozdarstvo in ribištvo, industrija, rudniki, turizem), na četrtem mestu po količini prejetih sredstev je humanitarna pomoč (nujna pomoč, preprečitev katastrof), na petem mestu pa je ekonomska infrastruktura in servisi (transport, komunikacije, energetika in druge storitve).

Graf 4.2: Sektorska porazdelitev ODA Evropske komisije v letu 2011

Vir: Evropska komisija (2012).

4.2 Humanitarna pomoč

Humanitarno pomoč je potrebno razlikovati od razvojne pomoči. Poenostavljeno povedano je cilj razvojne pomoči zmanjšanje oz. odprava revščine na dolgi rok, cilj humanitarne pomoči pa kratkoročno zmanjšanje trpljenja oz. pomanjkanja.

O humanitarni pomoči govorimo takrat, ko so izpolnjeni naslednji kriteriji (Nedič 2007, 13):

- ogroženo je preživetje ljudi; tj. trpljenje do takšne mere, da že ogroža sam obstoj prizadetih;
- obstaja potreba po pomoči: prebivalstvo v nesreči potrebuje sredstva za preživetje (zaščito, hrano, zdravstveno oskrbo), česar mu lokalna skupnost sama ne zmore zagotoviti pravočasno in učinkovito;

- element prostovoljstva: pomoč je posredovana nesebično in brez obveznosti; tisti, ki pomaga, ni prisiljen in ni pod pritiskom zakonov, niti ne pričakuje povračila, ugodnosti ali nadomestila za svoje delo;
- element institucionalizma: pomoč zagotavljajo organizacije.

Naloge humanitarne pomoči so (Nedič 2007, 13–14):

- zagotoviti preživetje: po naravni nesreči in med vojno se humanitarne organizacije kolikor mogoče hitro odzovejo in z najnujnejšimi sredstvi poskrbijo za preživetje ogroženih oseb (pitna voda, hrana, zdravila, zdravstvena oskrba, oblačila, odeje, šotori, začasna bivališča);
- rekonstrukcija: obnova osnovne infrastrukture (bivališča, ceste, mostovi, vodovodi, vodne črpalke, bolnišnice in šole);
- rehabilitacija: poleg materialne obnove tudi socialna rehabilitacija (skrb za notranje razseljene osebe in begunce; reintegracija nekdanjih vojakov v družbo, zdravljenje travm, usposabljanje za poklic in izobraževalni programi, ki pospešijo ekonomijo in družbeni razvoj);
- preventiva: poleg odprave posledic krize in normaliziranja socialnega ter materialnega stanja, si humanitarne organizacije prizadevajo za dolgoročen uspeh; humanitarna akcija more preprečiti naslednjo krizo oz. zmanjšati škodo, ki bi pri nesreči lahko nastala.

4.3 Kritike razvojne in humanitarne pomoči

Kot pravi Woods (2006), je eden izmed glavnih problemov razvojne pomoči pomanjkanje komunikacije na različnih nivojih in med različnimi akterji ter različnimi institucijami oz. akterji (Evropska komisija, Svetovna Banka, Humanitarne organizacije ipd.). Problem, ki se je pojavil je, kako uskladiti vse institucije, ki sicer vsaka zase delujejo dobro, vendar skupaj ne funkcionirajo. Središčno vlogo pri načrtovanju razvojne pomoči naj bi imela Svetovna banka.

Toda prav tiste države, ki so Svetovno banko ustvarile, se je ne poslužujejo v dovolj veliki meri. Raje ustvarjajo svoje lastne agencije in programe, ki poslujejo direktno z državami v razvoju. Države donatorke tako dnevno komunicirajo z afriškimi državami, hkrati pa svoje interese uveljavljajo tudi skozi organizacije, kot so Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, Svetovna zdravstvena organizacija (World Health Organization – WHO), Razvojni program Združenih narodov (United Nations Development Programme – UNDP), Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO) in druge. Revne države z malo osebja tako težko vodijo evidenco nad vsemi donatorji, pogoji, zahtevami in termini. Povrhu vsega so si vsi ti interesi kontradiktorni in drug drugemu nasprotujejo.

Woods (2008, 14–15) opaza tudi, da države članice Svetovno banko izkoriščajo preko vse večje uporabe skrbniških skladov (*trust funds*). To se sredstva, ki so namenjena za točno določeno uporabo, s katerimi se programi le dopolnjujejo. Države sklade izkoriščajo tako, da zahtevajo njihovo vzpostavitev znotraj določenih razvojnih programov. Nato programom preko skladov dodajo vsebine, ki delujejo zgolj v njihovo lastno korist. Do tega prihaja zaradi tega, ker imajo države v teh institucijah zelo velik vpliv. Svoje predstavnike lahko zato postavljajo na najvišje položaje in tako preko njih odločajo o strategijah razvojne pomoči. S tem odvrčajo države, kot je Kitajska, da bi aktivneje sodelovale v teh institucijah (Woods 2008, 15–16).

Vogel (2006) na primer raziskuje ameriško filantropično dejavnost, skozi katero po njegovem Amerika izvaža razumevanje demokracije.

Rieff (2004) poudarja, da je humanitarnost v krizi in je kljub zadovoljstvu nekaterih, ki se ukvarjajo s humanitarnostjo, položaj ljudi vedno slabši. Razlike med bogatimi in revnimi se večajo. In tudi v tistih, predvsem afriških državah, kjer so storili vse, kar je od njih zahteval neoliberalni konsenz, se stvari ne izboljšujejo. Zdi se mu, da podlaga za optimizem vse pre pogosto ni izboljšanje človeških življenj, pač pa izboljšanje norm človekovih pravic. Kritičen je tudi do besedne zveze humanitarna kriza. Pravi, da se pogosto zgodi, da so zaradi tega termina napačno razumljene situacije, ki bi se morale klasificirati kot vojni zločin. Opisuje pa tudi kompleksen odnos humanitarnih delavcev in medijev. Delovanje humanitarnih organizacij je namreč odvisno od donacij, ki jih prejema. Mediji pa imajo na potencialne donatorje ogromen vpliv.

Podobno ugotavlja Aquilino (2011), ko piše o problemih v svetu humanitarnosti, za katere se na prvi pogled zdi, da povzročajo zgolj sladke skrbi. S tem ciljamo na situacije, ki pretegnejo veliko pozornost svetovne javnosti in zato tako rekoč čez noč zberejo ogromne vsote denarja. Takšen primer je katastrofa po tsunamiju Indijskega oceana leta 2005. V samo mesecu dni je mednarodna skupnost donirala več kot 500 \$ na osebo, prizadeto zaradi katastrofe. Če to primerjamo s 0,50 \$ na osebo, na katere je vplivala 11 let trajajoča vojna v Ugandi, se lahko zamislimo.

Rieff (2004) ni ravnodušen tudi ob notranjih evalvacijah humanitarnih organizacij, pogosto polnih samospevov. V bran tistim, ki pravijo, da lahko in je potrebno kritizirati tudi humanitarnost, izpostavi citat Alexa de Walla, večletnega sodelavce humanitarne organizacije Oxfram: »Mednarodna odgovornost za lajšanje trpljenja je eden najplemenitejših človeških ciljev. Plemenitost cilja pa ne zagotavlja imunosti pred sociološko analizo ali etično kritiko ... To je tako, kot če bi sociološko raziskavo Cerkev izvajali sami zapriseženi kristjani: kritika bi ostala znotraj konteksta razširjanja te vere.«

Morda celo največji kritik pomoči Afriki pa je Moyo (2010), ki v svoji knjigi *Dead Aid* zagovarja stališče, da je razvojna pomoč do sedaj naredila več škode kot koristi. Meni, da je napočil čas, ko se moramo nehati pretvarjati, da bo razvoj, ki temelji na pomoči vzhodnih držav, poskrbel za trajno gospodarsko rast najrevnejših držav sveta.

4.4 Razvojni cilji tisočletja (Millenium development Goals)

Razvojni cilji tisočletja so cilji, ki jih so jih leta 2000 sprejele vse članice Združenih Narodov. Obvezale so se, da si bodo do leta 2015 prizadevale za uresničitev naslednjih ciljev, in sicer

1. izkoreniniti skrajno revščino in lakoto;
2. doseči univerzalno osnovnošolsko izobrazbo;
3. zagotoviti enakost med spoloma in dati več moči ženskam;
4. zmanjšati smrtnost otrok;
5. izboljšati zdravje mater;

6. boriti se proti virusu HIV/Aidsu, malariji in drugim boleznim;
7. zagotoviti okoljsko trajnost;
8. razvoj globalnega partnerstva za razvoj.

Harrisova (2008) ugotavlja, da je vsak od teh ciljev vsaj posredno povezan z izgradnjo objektov: šole so potrebne za izobrazbo in bolnice za izboljšanje zdravstvenih razmer. Alternative, kot so šola na prostem, so se namreč izkazale zgolj za naivno in idealistično upanje. UNESCO je tako v svojem poročilu zapisal, da je »šola na prostem morda bila uspešna in primerna v Indiji, ko je bila država še v nastajanju, vendar je rešitev brez objekta nezadovoljiva ... šole brez lastne zgradbe ... imajo pogosto majhen obisk. Učenci, ki jo obiskujejo, pa imajo nizko učno uspešnost.« (Beynon 1997, 18) Raziskava Svetovne banke v Gani je pokazala, da zgolj izboljšanje fizičnih pomanjkljivosti šolskih zgradb (na primer streha, ki pušča), poviša znanje matematike in pismenost za več kot 97 odstotkov. Rezultati so boljši kot v primeru, ko se učilnice opremlja z osnovnimi učnimi pripomočki, kot so table v učilnicah. Analiza stroškov in koristi je tako pokazala, da je v Gani popraviljanje učilnic bolj stroškovno učinkovita investicija, kot zagotavljanje učnega gradiva in višanje kvalitete učiteljev. Nedavna študija Svetovne banke opozarja tudi, da so izgradnje šol lahko enkratna priložnost za izboljšanje znanja in veščin neformalnega sektorja, če mu je le dana možnost, da sodeluje pri grajenju in ima na gradbišču ustrezen nadzor.

Rekonstrukcija torej ponuja izvrstno priložnost za stimulacijo in podporo lokalnega gospodarstva. Na žalost zaradi pomanjkanja znanja, vizije ali osebja veliko nevladnih organizacij deluje po liniji najmanjšega odpora in za gradnjo uporabi samo enega pogodbenega izvajalca. To pogosto pomeni, da ekonomske koristi lokalne ekonomije zapustijo mesto, ko ga zapusti pogodbenik. Nevladne organizacije zato ne bi smele zamujati priložnosti za vključevanje neformalnih trgov in lokalnih delavcev v gradnjo. To namreč s povečanjem prihodnjih kapacitet zmanjšuje občutljivost, zagotavlja bolj celovit in skladen projekt ter lokalni skupnosti nudi večji občutek pripadnosti k objektu. Dobre konzultacije s skupnostjo in premišljeno načrtovanje sta lahko velika gonilna sila sprememb. Arhitekti pa so usposobljeni v takšnih metodah planiranja (Harris 2008).

4.5 Humanitarnost in arhitektura

Največ na področju arhitekture v okviru humanitarnosti je nedvomno naredila prostovoljna neprofitna organizacija Architecture for humanity. Ustanovljena je bila leta 1999, njihova mreža pa danes obsega preko 50 000 strokovnjakov s področja arhitekture in dizajna. Delujejo predvsem na področjih, kjer primanjkuje strokovnega znanja o arhitekturi, dizajnu in konstrukciji. Z izobraževanjem ljudi in s pomočjo pri izgradnji si prizadevajo zgraditi lepšo prihodnost tistim, ki živijo na robu revščine. V sodelovanju s humanitarnimi organizacijami sodelujejo tudi pri obnovah po naravnih katastrofah. Tako so na primer sodelovali tudi izgradnji hiš po tsunamiju v Indoneziji leta 2004 in pri zasnovi potresno-varnih objektov na Haitiju po potresu leta 2008.

O njihovih izkušnjah in opažanjih pišejo v več knjigah. Za svoje delo so prejeli že več mednarodnih priznanj. Čeprav so na področju gradnje v humanitarnih krizah naredili že veliko, opozarjajo, da je to še vedno panoga, ki ima veliko rezerv. Aquilino (2011) tako opozarja, da čeprav imajo humanitarne organizacije vedno dober namen, to žal ni vedno dovolj. Zgradbe, ki jih velikokrat gradijo tudi brez ustreznih strokovnjakov, zato pogosto ne dosegajo minimalnih varnostnih standardov. Problem vidi tudi v tem, da arhitekti v času ekstremnih okoliščin ne nudijo usklajenega odziva. V okviru humanitarnih projektov tudi na splošno nimajo ustaljene vloge. In prav zaradi tega imajo zelo malo glasu, kadar je govora o preprečevanju katastrof, ublažitvi posledic in procesu obnove.

Da bi se humanitarne organizacije v primeru katastrof lahko odzvale bolje, meni tudi Harris (2011). Kot ključno stvar pri zagotavljanju manjše stopnje občutljivosti prizadetih ljudi vidi prav arhitekturo in gradbeništvo. Pravi, da bi morale biti zgradbe, ki jih gradijo humanitarne organizacije, boljše. Bolj vzdržljive, bolj usklajene, bolj prilagojene svojemu namenu. Zgradbe morajo služiti svojim uporabnikom na čim bolj varen in udoben način. To vključuje tudi boljši proces gradnje. Vanj morajo biti vključeni tudi ljudje, ki jih je katastrofa prizadela in lokalni distributerji materiala (Harris 2011).

Z njima se strinja Fitrianto (2011), ki kritično opisuje situacijo po tsunamiju v Indoneziji leta 2004. Prva napaka, pravi, je bila, da so humanitarne organizacije

dostavlja pomoč dobesedno pred vrata žrtev. To je v njih vzbudilo pretiran občutek odvisnosti in prispevalo je k pomanjkanju samozavesti. Čeprav je bila večina preživelih sposobnih za delo, je v prvem letu po tsunamiju le malo agencij prepoznalo njihov potencial. Domačini so bili sistematično izključeni iz procesa obnove, njihovo vedenje o življenju v tamkajšnji skupnosti in fizične zmožnosti pa so bile v veliki meri prezrte. To je še toliko večja škoda, ker je sodelovanje v pozitivnih kolektivnih akcijah eno najboljših zdravil za ublažitev psiholoških travm. Za problematične so se izkazali tudi programi denar-za-delo (cash-for-work), ki so se jih posluževale nekatere največje humanitarne organizacije. Vaščani so dobili plačilo za čiščenje odpadkov in pripravljane terena za gradnjo. Ker pa nad opravljenim delom ni bilo nadzora, sta se hitro razpasli goljufija in korupcija. Kakor hitro so se namreč vaščani naučili jezika denarja, ni bilo več nobene potrebe, da bi resnično opravili delo. Bilo je, kakor da bi skupnost zadel še en tsunami. Nepremišljeno deljenje pomoči in zlorabljen sredstva so omajala samozavest, pobude in zaupanje preživelih.

Velik pomen kvalitetne gradnje in arhitekture pri takšnih projektih izpostavlja tudi D'urazo (2011), ki se ukvarja z gradbenimi standardi pri gradnji v humanitarne namene. Opozarja, da je stanje kritično in meni, da je zato nujen nadzor. Opisuje več primerov, ko so humanitarne organizacije zaradi pomanjkanja znanja zgradile tehnično nepopolne ali podnebnim razmeram neprilagojene zgradbe. Poudarja tudi pomen poznavanja kulture pri gradnji. Izpostavi primer s Šrilanke. Hiše, načrtovane pod okriljem znanega azijskega arhitekta, ki so bile zgrajene kot kombinacija lesnega okvirja in cementa za polnilo, so bile tehnično fantastične, ampak kulturi povsem tuje. Stanovalci so jih popolnoma zavrnili in v hipu prodali ali dali v najem. Ko prejemniki pomoči s svojimi z donacijo pridobljenimi domovi začnejo služiti, lahko to sproži nepredvidene napetosti in konflikte znotraj skupnosti. Hiše so sicer imele odprt, fleksibilen tloris. Zaprto jedro za kuhinjo in sanitarije ter sobe, ločene z nekaj drsnimi paneli, ki so izboljšali naravno prezračevanje. A družine, ki so se naselile v teh hišah, so prihajale iz Muslimanske ribolovske skupnosti in zanje so bile takšne hiše poponoma neprimerne. Lastniki so se pritoževali, da so preveč odprte in svobodne. Lepota in prednosti arhitektove rešitve so tako kmalu izginile za zidanimi stenami, ki so jih postavile praktično vse družine in tako naredile hišo, primerno svojemu življenjskemu slogu (D'urazo 2011).

Seveda na področju humanitarnosti ni vse tako črno, saj obstaja tudi mnogo pozitivnih zgodb in primerov dobre prakse. Kar nekaj jih je opisanih tudi v zborniku *Beyond Shelter: Architecture and Human Dignity* (Aquilino 2011). Prav iz vsakega takšnega primera se lahko kaj naučimo. Kako zares pomembno vlogo pa ima kultura, lepo opiše tudi zanimiv primer ljudstva Ta'o, ki ga opisuje Hou (2008):

»Dodaten izziv smo doživeli, ko je želela ekipa arhitektov v proces načrtovanja vključiti lokalno prebivalstvo. V kulturi ljudstva Ta'o je namreč tabu govoriti o namenih oz. načrtih, saj verjamejo, da jih bodo v tem primeru sabotirali zli duhovi, ki se sprehajajo po otoku« (Hou 2008, 78).

4.5.1 Primera dobre prakse: Banda Aceh in Salomonovi otoki

V tem poglavju si bomo ogledali dva primera dobre prakse. Prvi je povzet po članku *Learning from Aceh* (Fitrianto 2011), drugi pa po *Beyond shelter on Solomon Islands* (Niedl 2011).

BANDA ACEH, INDONEZIJA

Ozadje

V nedeljo, 26. decembra 2004, ob 8:45 zjutraj, je močan potres s stopnjo 9,2 po Rihtarjevi lestvici stresel tla pri Banda Acehu in drugih obalnih mestih v provinci Aceh v Indoneziji. Premik masivne tektonske plošče na dnu Indijskega oceana je ustvaril vodni val, ki je s hitrostjo reaktivnega letala potoval proti obalam Tajske, Bangladeša, Indije, Šrilanke, Somalije in drugih držav v vzhodni Afriki. Mesto Banda Aceh, ki leži 9,7 km od epicentra, je bilo najbolj prizadeto. Sprva ga je oslabil potres, nato pa ga je zadel še vodni zid, visok 20 m, in ga dobesedno odplaknil v notranjost. Od prvotne obale ni ostalo praktično nič. Cunami je uničil tretjino mesta, vzel 128.000 življenj in razselil pol milijona ljudi.

Obseg uničenja v Acehu je šokiral svet. Medijsko poročanje je zanetilo globalno sočutje in željo po podpori prizadetim skupnostim. Denar je začel pritekati. To je bilo dobro in

slabo. V zelo kratkem času je bilo na voljo toliko denarja, da je proces obnove hitro postal zapleten, tekmovalen in sumljiv.

Raziskava lokalne skupnosti

Prvi korak v procesu obnove je raziskava znotraj skupnosti. Raziskava in zemljevidi tvorijo osnovo zanesljive podatkovne baze. Osnovni zemljevidi niso bistvenega pomena zgolj pri načrtovanju, pač pa tudi pomagajo preprečiti spore glede mej, nepravilno delitev zemljišč in, v najhujših primerih, tudi nenamerne izključitve tistih, ki se še borijo za življenje. Odgovorne, pravične raziskave, ki temeljijo na sodelovanju skupnosti in so narejene transparentno, torej služijo kot osnova za obnovo. Tipična raziskava skupnosti identificira in opiše vse prebivalce območja. V konkretnem primeru je bilo sicer opredeljevanje statusa posameznih oseb zelo počasno, saj so bile nekatere družine razpršene po oddaljenih barakah v notranjosti celine. Ko je bil seznam popoln, ga je podpisal zastopnik vasi. Tako je postal referenca za vsak nadaljnji korak.

Načrtovanje hiš

Načrtovanje hiš s posameznimi lastniki se je začelo štiri mesece po cunamiju. Sej so se še posebej dobro udeleževale ženske, ki so bile navdušene nad sodelovanjem pri projektiranju in nad tesnim sodelovanjem z arhitekti Uplinka. To se seveda ni zgodilo po naključju. Sprva so se namreč skupinskih srečanj udeleževali samo moški, ženske pa so bile izključene. Zato je Uplink že od samega začetka vztrajal, da so ženske prisotne na vseh srečanjih. Moški so se sprva sicer upirali, vendar so nato kmalu sprejeli idejo. Ker Indonezija leži na seizmično aktivnem območju, je bil glavni poudarek pri načrtovanju hiše potresna varnost. Na pomoč je prišla tudi skupina arhitektov in inženirjev iz Hunnarshaala. Tam je indijska ekipa namreč že pomagala pri obnovi po potresu leta 2001. Velikost hiš je bila določena na 36 kvadratnih metrov, standard, ki ga je določil pristojni organ za obnovo Aceha.

V prvi fazi sta bili odobreni dve pritlični hiši z različnimi možnostmi orientacije strehe. Na tej točki so prebivalci odločno nasprotovali gradnji tradicionalnih hiš na stebrih. A prav tradicionalne lesene hiške s slamnato streho so odlično prilagojene lokalnim

razmeram. Niso le klimatsko učinkovite, pač pa so tudi potresno varne. Lahka in fleksibilna konstrukcija hiši omogoča, da prosto niha in s tem absorbira potresne sunke. Vendar večina ljudi več ne gradi tradicionalnih hiš. Sodobne hiše imajo zidane zidove, betonske stebre in tramove, keramične ploščice in opečnato streho. Žal so takšne hiše med drugim popolnoma neprilagojene potresom in cunamijem. V sodelovanju s člani skupnosti so tako Uplinkovi arhitekti razvili pet modelov potresno varnih modernih hiš, ki so ustrezale vsakdanjim potrebam ljudi.

Kljub nasprotovanju so se odločili za to, da so hiše, dvignjene na stebrih, najboljša osnovna forma. Ob dobrih protipotresnih karakteristikah se dobro odzivajo tudi na lokalno klimo. Zrak, ki prihaja od spodaj, tako na primer znižuje temperaturo v notranjosti. Dvignjene hiše so primerne tako za ribiče kot tudi za kmete. Pritličje se lahko uporablja kot skladišče, kot delavnica, ali kot otroška igralnica. Zagotavlja polprivaten prostor, kjer se lahko vaščani zbirajo in družijo. Hiše so tako dvignili 2 m od tal, da bi ohranili suha tla med monsunskim deževjem in zavarovali obalne domove pred sezonsko plimo.

Gradnja

Za izvedbo gradbenih del so bili odgovorni lastniki hiš sami. Vsaka vas je oblikovala odbor za stanovanjsko gradnjo in infrastrukturo. Nepovratna sredstva za družine so bila razdeljena in plačana v dveh delih. Stroški dela so bili ocenjeni na 10 milijonov rupij (okoli 800 EUR), stroški za material pa na 26 milijonov rupij (okoli 2100 EUR). Denar za delo so lastniki prejeli po koncu vsake od štirih gradbenih faz: temelji, zidovi, streha, zaključna dela. Gradbeni material je bil razdeljen z uporabo sistema bonov oz. vavčerjev. Vsak lastnik je dobil set bonov, v katerem je vsaka kartica predstavljala določen gradbeni material in definirala potrebno količino, ki jo je določila skupina Uplinkovih ekspertov.

Lastniki so dali bon dobavitelju, ko jim je le-ta dostavil potreben material. Uporabljeni so bili zgolj lokalni dobavitelji, da se je povečal občutek odgovornosti in da bi se čim več denarne pomoči ponovno investiralo v lokalno skupnost.

V prvem krogu so zgradili po eno hišo v vsaki vasi. Hiša je nato služila kot nekakšna učilnica za vaščane. V drugem krogu je vsaka vas prevzela gradnjo dvajsetih do štiridesetih hiš, glede na lokalne zmožnosti. Izkazalo se je, da kljub temu, da je gradnja s sodelovanjem vaščanov in z vezavo na lokalne dobavitelje na začetku počasna, s časom pridobi na hitrosti. Skozi prakso postane učinkovita in trajnostna prav zaradi časa, investiranega v razvoj znanja in izkušenj v lokalni skupnosti.

Bistvenega pomena pri gradnji je bila tehnična pomoč. Da bi zagotovili čim višjo varnost in visoke standarde, so mladi Uplinkovi inženirji živeli z domačini. Vsak od inženirjev je bil zadolžen za nadzor dveh ali treh vasi. Pri nadzoru nad gradnjo so sodelovali tudi arhitekti. Za nadaljnjo zagotavljanje dobrega minimalnega standarda znanja so bili na voljo tudi tečaji usposabljanja za gradbenike.

Slika 4.1: Novozgrajene hiše v vasi Lam Isek

Vir: Fitrianto (2011).

Kaj se lahko iz primera naučimo?

Uplink je predal projekt posameznim skupnostim in februarja leta 2007 je bilo končanih 3.500 hiš, dvanajst občinskih domov in ena mošeja. Ker je bila lokalna skupnost vključena od samega začetka, ni bilo potrebe po izhodni strategiji.

Morda se sliši trivialno, a ključna stvar za uspeh prenove je bila, da so nas domačini sprejeli in cenili. Naše pisarne v Banda Acehu so bile vaščanom dostopne štiriindvajset ur na dan, sedem dni v tednu. Živeli smo v skromnih hiškah brez klime. V vasi nismo nikoli prišli z džipi na štirikolesni pogon. Naši uslužbenci so se vozili z motorji in s kolesi. Lokalna skupnost pogosto gleda na humanitarne organizacije z veliko mero nezaupanja. Da bi se temu izognili, je potrebno v proces obnove vključiti preživele in lokalne institucije. Izkušnje so nam pokazale, da je zaupanje v človeško iznajdljivost in modrost tudi v času največje krize ključno za vsako uspešno intervencijo (Fitrianto 2011, 37).

SALOMONNOVI OTOKI

Emergency Architects Australia – EEA

Na Salomonovih otokih je pri prenovi pomagala skupina arhitektov, združenih pod imenom Emergency Architects Australia (EAA). Cilj EAA je nuditi tehnično pomoč žrtvam naravnih in vojnih katastrof. Sprva v obliki grajenja varnih zavetišč, kasneje pa tudi v obliki sodelovanja pri programih obnove, ki imajo dolgoročen cilj. Njihovo glavno načelo je temeljno spoštovanje vrednot in potreb skupnosti, ki jim pomagajo. Ljudem nudijo odgovorne, strokovne in preizkušene nasvete. Tudi usposablajo, učijo in vodijo prostovoljne poklicne arhitekto, ki delajo z njimi na kraju samem. Po njihovem mnenju je nujno, da arhitekti delujejo tudi na področjih, ki niso neposredno povezana z gradnjo: da spodbujajo zdrav način življenja, recikliranje in ohranjanje lokalnih spretnosti. Zagotoviti morajo tudi stroškovno ugodno vzdrževanje in dobavo materiala.

Ozadje

Prvega aprila 2007 je močan potres, ki mu je sledil še tsunami, prizadel zahodno provinco Salomonovih otokov. Uničenih je bilo 6000 domov, 8000 poškodovanih, 165 šol pa je potrebovalo temeljito prenovno, ali pa so bile popolnoma porušene. Na srečo je večina ljudi tsunami opazila in zbežala v hrib, zato je bilo smrtnih žrtev le 65. Ko so na prizorišče opustošenja prispeli Emergency Architects Australia (EAA), so zaskrbljeni prebivalci živeli v šotorih in zaselkih. V nasprotju z ogromnim odzivom na uničujoč tsunami v Indijskem oceanu dve leti prej, ki je šokiral svet, se je zdelo, da tej oddaljeni skupnosti na Salomonovih otokih nihče ne bo pomagal, da si opomore.

V izrednih razmerah je skoraj nemogoče, da bi si obupani posamezniki in skupnosti lahko predstavljale boljšo prihodnost ali celo pripravili podroben načrt, ki je nujno potreben, da se lahko življenje ponovno vrne v vsaj približno normalne okvire. Arhitekti so zato lahko v veliko pomoč pri prehodu iz faze izrednih razmer v fazo dolgoročne sanacije. Spodbujati morajo celovito načrtovanje, izgradnjo varnejših objektov, zdrav način življenja, boljši dostop do pitne vode in sanitarij, kar lahko vodi tudi do ekonomskih in ekoloških izboljšav.

Pri delu v razmerah, ki so jih povzročile katastrofe, morajo biti arhitekti več kot samo tehniki. Sposobni morajo biti ponuditi usklajeno vizijo kako razviti projekte skupaj s tistimi, ki jim želijo pomagati. Na Salomonskih otokih so EEA sodelovali z vlado in s partnerskimi nevladnimi organizacijami. Koraki so vključevali izdelavo zemljevidov in anket, oceno škode in predstavitvene delavnice. Vse to je vodilo do načrtovanja hiš in izgradnje prototipov. Prav tako so izkoristili priložnost in začeli s programom obnove šolske infrastrukture. Njihovi arhitekti in asistentje so ostali v ozadju ter vaščanom pri prenovi pomagali z nasveti.

Obnova šol

Začetni program izgradnje stanovanjski hip je bil uspeh. Medtem ko so EAA poskrbeli za usposabljanje in arhitekturne nasvete, so druge nevladne organizacije razdelile material za približno 6000 domov. Kot rezultat tega je lokalna skupnost prosila

Ministrstvo za razvoj človeških virov, da jim dovoli vzpostaviti proces, ki bi jim pomagal pri obnovi 165-ih šol, ki so bile poškodovane ali uničene. Ministrstvo je ustvarilo program za rekonstrukcijo in rehabilitacijo, da bi ocenili obseg škode ter ceno potrebnega materiala. Program je skupnostim, ki jim je potres uničil šolo, omogočal, da so zaprosile za načrte iste ali podobne zgradbe. Prenova je morala biti izpeljana v okviru skupnosti. Sredstva so bila odobrena za 110 šol. Z odobritvijo ministrstva so za izvedbo prototipnih šolskih zgradb izbrali Ngari na otoku Gizo. Stanovalci so nameravali to osnovno šolo preoblikovati v srednjo šolo, zato je bil to dober trenutek, da se zgradi novo zgradbo. Šola je imela tudi odličnega ravnatelja, dobro organizirano združenje staršev in prebivalcev ter primeren prostor za širitev.

Za začetek so štirje EAA-jevi arhitekti s pomočjo lokalne skupnosti zgradili eno šolo. Končana je bila v treh mesecih. Kasneje sta se pridružila še dva arhitekta in v roku šestih mesecev je ekipa postavila še dijaški dom, jedilnico ter hiše za učitelje. Lokalni mizarji, izurjeni s strani EAA-jevih arhitektov, so postali vodje projektov za zaključna dela in opremo. Kasneje je bilo zgrajenih še mnogo učilnic v več kot 100 šolah in več kot 50 dijaških domov. V nastajanju pa je še veliko novih šol.

Ker so se vsi zavedali, da se bodo tukajšnji ljudje po vsej verjetnosti še kdaj znašli v ekstremnih okoliščinah, so prototipi narejeni tako, da lahko kljubujejo potresom in drugim naravnim katastrofam. Načrt združuje uporabo tradicionalnih gradbenih tehnik, lokalno kulturo in uporabo dostopnih materialov. Kot del oblikovalskega procesa so organizirali delavnice z interesnimi skupinami, ki so se jih udeležili tudi inženirji iz Honaire (glavno mesto države). Prostovoljna ekipa oblikovalcev je zabeležila priporočila, ki so jih naredili na teh srečanjih, in dodala primere dobre prakse. Delovni načrti so bili nato ponovno ocenjeni na delavnicah s šolskimi ravnatelji.

Ker Salomonove otoke sestavlja kar 922 otokov, ki se razprostirajo po skoraj 750 000 kvadratnih metrih površine, je kar 60 odstotkov stroškov gradbenega materiala transport. Zato je bilo potrebno uporabiti kar najmanj uvoženega materiala.

Okensko steklo, ki se je uporabljalo v šolah, je med potresom popokalo in porezalo noge učencev, ki so bežali iz učilnic. Zato so namesto stekla v novih oknih uporabili palmove liste, stkane v tradicionalne vzorce, ki se sicer najdejo na preprogah. V dijaških

domovih so zaradi varnosti namesto tkanih oken uporabili lesena polkna. Le-ta so kot del tradicionalne kulturne dediščine ponovno začele uporabljati tudi družine v vasi.

Ugotovitve EAA

EAA ugotavljajo, da največji izziv, s katerim se srečujejo pri delu, presenetljivo ni vprašanje gradbenega materiala ali tehnike, pač pa temeljno pomanjkanje kolektivnega spomina. Magnituda in opustošenje, tudi večjih potresov in naravnih katastrof, je pozabljena v roku generaciji ali dveh. V boju proti takšni pozabljivosti se lahko gradbene tehnike in konstrukcijske veščine ohranjajo v obliki ritualov. Tako imajo na primer na Japonskem vsake 20 let festival »Shikinene Sengu«, v okviru katerega je vsakih 20 let na novo zgrajen »Ise Shrine«.

Delo na Salomonovih otokih je dokaz, da se lahko razvijajoča se skupna prizadevanja za ponovno vzpostavitev skupnosti po naravni nesreči razvijejo v trajno spremembo. Zato si je potrebno zapomniti, da so skupnosti živi sistemi, ki lahko spreminjajo smer. Prednost arhitektov, ki delajo kot prostovoljci in ne kot komercialni sodelavci je, da lahko delujejo neodvisno in transparentno, brez da bi njih kdorkoli pričakoval rezultate, ki prinašajo politično korist (Nield 2011).

Slika 4.2: Nova šola na Salomonovih Otokih

Vir: Nield (2011).

UGOTOVITVE

Kot vidimo, so arhitekti v obeh primerih prišli do podobnih ugotovitev. Ključno je, da se pri načrtovanju in gradnji sodeluje z lokalnim prebivalstvom. Ali kot pravi Niedlova (2011):

Pomoč je učinkovita le toliko, kolikšen je obseg sodelovanja z lokalno skupnostjo. Noben proces gradnje ali obnove se ne bi smel začeti brez posvetovanja in dela z lokalnimi ljudmi. Komunikacija in sodelovanje pa se mora nadaljevati tudi po začetku gradnje. Na ta način smo se naučili ogromno o lokalnih gradbenih praksah in tradiciji. Mnogo smo izvedeli tudi o odnosu do narave, ki ga imajo prebivalci Salomonskih otokov (Niedl 2011, 49).

Sodelovanje z lokalnimi ljudmi očitno privede do tega, da spoznamo njihove potrebe in kulturo. Pridobimo si tudi naklonjenost in zaupanje. Brez tega pa je težko zgraditi zgradbo, ki bo izpolnila pričakovanje tistih, ki jo bodo uporabljali. Pomembno je tudi, da se uporablja kar se da veliko lokalnih materialov, vendar vselej z ozirom na lokalno skupnost, saj ni nujno, da so le-te v vseh primerih naklonjene tradicionalni gradnji.

5 Študija primera: Izgradnja Šole v Republiki Južnoafriški

Leta 2009 se je Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani povezala z avstrijsko nevladno organizacijo SARCH (Social Sustainable Architecture). SARCH je ustanovil Cristoph Coerherr, okoljski ekonomist, politik in predstavnik zelenih v avstrijskem državnem svetu. Organizacija že vse od svoje ustanovitve leta 2003 gradi različne družbenokoristne objekte v Republiki Južnoafriški. Leta 2007 je začela z izgradnjo Ithuba Skills Collega, v neposredni bližini barakarskega naselja Magagula Heights v okolici Johannesburga. Ljubljanska fakulteta se je organizaciji pridružila z namenom, da zgradi učilnico in knjižnico v omenjenem šolskem kompleksu.

Območje Južne Afrike je bilo eno najstarejših naseljenih območij v Afriki, naseljeno s plemeni Khoi, San, Xhosa, Zulu in drugimi. Leta 1652 so jo zasedli nizozemski kolonisti, kasneje pa je tudi Velika Britanija želela utrditi svoj vpliv na tem območju. To je pripeljalo do angleško-nizozemskih vojn in burskih vojn. Leta 1910 so se štiri glavne republike v regiji združile v Južnoafriško unijo. Leta 1931 je Južna Afrika postala suveren dominion pod britansko krono, leta 1961 pa se je osamosvojila kot republika.

Potomci belih kolonistov so ostali manjšina med izvornimi Afričani. Kljub temu so belci dolgo ohranjali svojo nadvlado z vrsto surovih apartheidskih zakonov, ki so deželo delili na rasni osnovi. Sistem apartheida je v drugi polovici 20. stoletja naletel na vse večje nasprotovanje tujine, kar je vodilo v širše sankcije, naraščajoči nemir in zatiranje s strani vlade, ki jo je vodila Nacionalna stranka. Vlada je leta 1990 začela pogajanja o mirnem prenosu oblasti na črnsko večino, ko je dovolila delovanje Afriškega narodnega kongresa (ANC) in drugih levičarskih organizacij ter po 27-ih letih izpustila Rolihlahlo »Nelsona« Mandelo iz zapora. Apartheidsko zakonodajo so postopno umaknili iz ustavnih listin in leta 1994 so bile razpisane prve večrasne volitve. Le-te je prepričljivo dobil ANC, ki je od takrat dalje na oblasti. Nadzor države je zdaj pretežno v rokah črnske večine, bela manjšina pa ostaja vplivna v poslovnem sektorju.

Južna Afrika je parlamentarna demokracija z več kot 47 milijoni prebivalcev in ima svojo valuto (ZAR – Južnoafriški rand). Upravno je razdeljena na devet provinc,

(Zahodna Kaplandija, Severna Kaplandija, Vzhodna Kaplandija, KwaZulu-Natal, Provinca Svobodna država, Severozahodna provinca, Gauteng, Mpumalanga, Limpopo). Naše delo je potekalo v provinci Gauteng.

ta 2009 se je Fakulteta za Arhitekturo Univerze v Ljubljani povezala z avstrijsko nevladno organizaciji SARCH (Social Sustainable Architecture). SACRH je ustanovil Cristoph Coerherr, okoljski ekonomist, politik in predstavnik zelenih v avstrijskem državnem svetu. Organizacija že vse od svoje ustanovitve leta 2003 gradi različne družbeno koristne objekte v Republiki Južnoafriški. Leta 2007 pa je začela z izgradnjo Ithuba Skills Collega v neposredni bližini barakarskega naselja Magagula Heights v okolici Johannesburga. Ljubljanska fakulteta se je organizaciji pridružila z namenom da zgradi učilnico in knjižnico v omenjenem šolskem kompleksu.

Območje Južne Afrike je bilo eno najstarejših naseljenih območij v Afriki, naseljeno s plemeni Khoi, San, Xhosa, Zulu in drugimi. Leta 1652 so jo zasedli nizozemski kolonisti, kasneje pa je tudi Velike Britanija želela utrditi svoj vpliv na tem območju. To je pripeljalo do angleško-nizozemskih vojn in burskih vojn. Leta 1910 se štiri glavne republike v regiji združile v Južnoafriško unijo, leta 1931 je Južna Afrika postala suveren dominion pod britansko krono, leta 1961 pa se je osamosvojila kot republika.

Potomci belih kolonistov so ostali manjšina med izvornimi Afričani. Kljub temu so belci dolgo ohranjali svojo nadvlado z vrsto surovih apartheidskih zakonov, ki so deželo delili na rasni osnovi. Sistem apartheida je v drugi polovici 20. stoletja naletel na vse večje nasprotovanje tujine, kar je vodilo v širše sankcije, naraščajoči nemir in zatiranje s strani vlade, ki jo je vodila Nacionalna stranka. Vlada je leta 1990 začela pogajanja o mirnem prenosu oblasti na črnsko večino, ko je dovolila delovanje Afriškega narodnega kongresa (ANC) in drugih levičarskih organizacij ter po 27 letih izpustila Rolihlahlo »Nelsona« Mandelo iz zapora. Apartheidsko zakonodajo so postopno umaknili iz ustavnih listin, in leta 1994 so bile razpisane prve več rasne volitve. Te je prepričljivo dobil ANC, ki je od takrat dalje na oblasti. Nadzor države je zdaj pretežno v rokah črnske večine, bela manjšina pa ostaja vplivna v poslovnem sektorju.

Južna Afrika je parlamentarna demokracija, z več kot 47 milijoni prebivalcev in ima svojo valuto (ZAR – Južnoafriški rand). Upravno je razdeljena na devet provinc,

(Zahodna Kaplandija, Severna Kaplandija, Vzhodna Kaplandija, KwaZulu-Natal, Provinca Svobodna država, Severozahodna provinca, Gauteng, Mpumalanga, Limpopo. Naše delo je potekalo v province Gauteng,

Slika 5.1: Utrinek iz barakarskega naselja Magagula Heights

5.1 Šolski sistem JAR

JAR daje velik poudarek razvoju šolstva, imajo dve ministrstvi za izobraževanje – Ministrstvo za visoko šolstvo in usposabljanje (Department of Higher Education and Training) in Ministrstvo za osnovno izobraževanje (The Department of Basic Education), ki skrbi za osnovno (7 let) in sekundarno izobraževanje (8. in 9. leto).

Vladna vizija, kurikulum »Šolanje 2025«, ki ga je oblikovalo Ministrstvo za osnovno izobraževanje JAR, si do leta 2025 želi v vsaki šoli v državi (Ministrstvo za izobraževanje JAR 2102):

- učence, ki obiskujejo šolo vsak dan, hodijo k pouku točno, ker hočejo priti v šolo, ki jim je dostopna, ker vedo, če so neupravičeno zamudili šolo, bodo sprejeti nekateri

ukrepi. Ti učenci razumejo pomen šolskega dela v šoli in doma, vedo, da bo njihova šola storila vse, da se naučijo, kar je treba. Veliko učenja poteka z uporabo računalnikov in od 3. razreda naprej so vsi učenci računalniško pismeni. Učenci hodijo v šolo tudi zato, ker tam srečujejo prijatelje, v okolju, kjer so vsi spoštovani, dobijo zdrave obroke hrane; vedo, da se lahko zanesejo na učitelje in se nanje obrnejo po nasvet ali napotke in lahko sodelujejo v športnih ter kulturnih aktivnostih, organiziranih v šoli izven pouka;

- učitelje, ki so primerno usposobljeni, se nenehno izobražujejo in so samozavestni v svojem delu. Ti učitelji razumejo pomen svojega poklica za razvoj naroda in naredijo vse, da svojim učencem dajo dobro izobrazbeno osnovo. So na splošno zadovoljni s svojim delom, saj so njihove plače in delovni pogoji dostojni ter podobni razmeram v drugih poklicih;

- ravnatelja, ki zagotavlja, da pouk poteka kot mora, v skladu z nacionalnim programom, a tudi razume svojo vlogo voditelja, katerega naloga je spodbujanje ustvarjalnosti in harmonijo, dobro delovno etiko v šolski skupnosti ter širše;

- starši, ki so dobro obveščeni o tem, kaj se dogaja v šoli in dobivajo redna poročila o tem, kako dobro njihovi otroci dosegajo standarde, ki so jasni in so skupni vsem šolam. Ti starši vedo, da če nekaj v šoli ne gre v redu, jim bo ravnatelj ali kdo drug prisluhnil in ukrepal za rešitev kakršnih koli težav;

- učnih pripomočkov in materialov je v izobilju ter so visoke kakovosti. Nacionalni program »Minimalna šolska torba«, ki je splošno znana, opredeljuje minimalne količine in kakovosti materialov, do katerih mora imeti vsak učenec dostop. Računalniki v šolah so pomemben medij, preko katerega učenci in učitelji dostopajo do informacij;

- šolske stavbe in objekti, ki so prostorni, funkcionalni, varni ter dobro vzdrževani. Učenci in učitelji skrbijo za te stavbe zaradi tega, ker so ponosni na svojo šolo.

Dejansko stanje v šolah je zelo slabo.

- V razredu je tudi po 60 otrok. Veliko jih šolo zapusti nepismenih (kaj šele računalniška pismenost).
- Niso vsi učitelji usposobljeni za delo, npr. poučujejo ljudi, ki nimajo urejenega niti državljanstva, kaj šele, da bi imeli veljavno izobrazbo.
- V šolo ne hodijo redno, sankcij ni, ker tudi ni odgovornosti staršev.
- Starši se ne ukvarjajo z izobraževanjem svojih otrok, to se jim ne zdi vrednota, starševstvo je tako ali tako razumljeno drugače, »otrok pripada mami, veliko jih ne ve, kdo je njihov oče, 90 odstotkov deklic je bilo že pred šolo posiljenih s strani očeta ali kakšnega drugega sorodnika« (Muusha 2011).
- V šolo hodijo praktično brez torb, zato lahko o dostopnosti in uporabi učnih pripomočkov samo ugibamo, računalnikov ni.
- Šolske stavbe so slabo vzdrževane, ni navad pospravljanja učilnic, vrednote in kriteriji urejenosti, čistoče itd. so relativno nizki.

5.2 Predstavitev Projekta

Pri projektu je sodelovalo 20 študentov Fakultete za arhitekturo, vodili pa so jih štirje mentorji – prof. dr. Aleš Vodopivec, doc. mag. Tadej Glažar, doc. mag. Anja Planišček in asist. Josip Konstantinovič. Gradnja učilnice in knjižnice je, kot smo že omenili, potekala v okviru Ithuba Skills Colleegea. Kompleks danes obsega že več kot 20 zgradb, ki so jih v sodelovanju z lokalnimi prebivalci zgradile različne fakultete iz Nemčije, Avstrije, Švice in Slovenije. Gradnjo objektov delno financira SARCH, delno pa sodelujoče fakultete same.

Šolski kompleks Ithuba je začel nastajati kot alternativa državnim šolam, ki so v zelo slabem stanju. V razredu je tudi po 60 otrok, raven znanja po končani osnovni šoli pa je zelo nizka. Veliko otrok je nepismenih še pri 14-ih letih. SARCH-ev cilj je, da nivo znanja otrok izboljšajo. Ithuba ima sicer enak učni program kot državne šole, dodatno pa učence izobražuje še v obrtnih spretnostih, kot so šivanje, mizarstvo ipd. Čeprav je šola privatna, je za učence brezplačna. V razredih je največ 25 učencev. Zanimanje za

vpis je seveda ogromno. Novi učenci so v šolo sprejeti na podlagi individualnih razgovorov z učitelji in ravnateljem.

Slika 5.2: Šolski kompleks Ithuba Skills College

5.3 Priprava in projektiranje

Priprava na projektiranje se je začela jeseni leta 2009, torej eno leto pred odhodom v Afriko. Prvi semester študijskega leta je bil namenjen spoznavanju Republike Južnoafriške, njene zgodovine, kulture, umetnosti ter geografskih, ekonomskih in socialnih posebnosti. Drugi semester pa je bil namenjen pripravi projekta, delavnicam s praktičnimi vsebinami in zbiranju sredstev.

V okviru spoznavanja JAR-a je bilo organiziranih več predavanj. Vsak izmed sodelujočih je bil zadolžen za to, da predstavi del slike ostalim študentom in mentorjem. Mentorica Anja Planišček je poleti 2009 za dva tedna obiskala Ithubo, se osebno spoznavala z lokalnim prebivalstvom, s tamkajšnjo kulturo, z navadami učencev in učnimi praksami. Opazovala je tudi izgradnjo učilnice, ki jo je v tistem času gradila ena izmed nemških fakultet.

Projekta nismo hoteli zasnovati le z namenom, da »pridemo, zgradimo in odidemo«, pač pa smo želeli doseči tudi pozitivne učinke v lokalni ekonomiji, družbenem življenju in nenazadnje v lokalni arhitekturi. Zato smo veliko sodelovali s SARCH-em in se poskusili čim več naučiti iz njihovih izkušenj pri preteklih projektih. Ugotovili smo, da bo v fazi same izgradnje ključno sodelovanje in izmenjava znanja z lokalnimi prebivalci oz. delavci. Na ta način smo lahko pridobili vsi, tako študentje arhitekture, ki se sicer ne ukvarjamo prav veliko s praktičnimi problemi, in tudi lokalni delavci, ki so jim tuji naši pristopi k gradnji.

Naša naloga je bila, da na robu kampusa postavimo učilnico, manjšo knjižnico in pripadajoče sanitarije. Časa za izgradnjo smo imeli osem tednov. Vse to smo upoštevali tudi pri načrtovanju. Projektiranja smo se lotili tako, da smo se študentje razdelili v več skupin. Vsaka skupina je pripravila svoj projekt, ki smo si ga nato skupaj z mentorji ocenili in izpostavili dobre ter slabe plati. Nato smo najboljše ideje vseh predlogov združili in jih poskusili čim bolj skladno uporabiti v našem skupnem projektu.

Odločili smo se, da bomo zgradili stavbo, ki jo sestavljata dva ločena volumna, ki ju prekriva lebdeča streha. V enem volumnu je prostor, namenjen učilnici s knjižnico, v drugem pa so stranišča. Tlorisna kvadratura stavbe meri 280 kvadratnih metrov.

Objekt smo zasnovali kar se da preprosto. Izbirali smo materiale, ki so cenejši, zato da so dostopni tudi lokalnemu prebivalstvu. S tem smo želeli pokazati, da lahko do kvalitetnih bivalnih prostorov pridemo tudi poceni. Pri načrtovanju objekta smo poskušali na sodoben način interpretirati tradicionalne načine gradnje v Afriki. Zidove smo zato predvideli iz zmesi ilovice in slame. Takšen način gradnje je dandanes prisoten le še redkokje na podeželju. Sicer pa v Ithubi že stojita dve stavbi, grajeni na tak način. Tovrstne hiše nudijo v primerjavi s hišami, zidanimi iz betonskih zidakov, in barakami iz raznih odpadnih materialov, dosti višje bivalno ugodje. Poleg bivalnega ugodja pa je velik plus tega načina gradnje tudi cena. Ilovica je skoraj zastoj, nahaja se v bližini, omembe vredni stroški so vezani le na prevoz. Tudi cena slame je glede na ceno ostalih gradbenih materialov zanemarljiva.

Čeprav so takšne stene podobne tradicionalnim »butanim stenam«, ki so se gradile tudi v naših krajih, predvsem na Dravskem polju, smo zaradi velikosti objekta morali

postaviti še dodatno konstrukcijo. Le-to smo naredili iz železa, saj se je bila ta možnost cenovno ugodnejša kot leseno ogrodje. Poleg tega bi bila uporaba lesa vprašljiva tudi zaradi možnosti širjenja termitov. Lebdeča streha je narejena iz trapezne pločevine, ki objekt prekriva kot velik senčnik oziroma dežnik. Orientacijo stavbe je narekovala energetska učinkovitost, ki smo ji v času projektiranja namenili veliko časa.

Ker pozimi ni možnosti ogrevanja, smo na sončno stran postavili veliko steklenih površin, ki v učilnico prepuščajo veliko sončne svetlobe, s katero se le-ta ogreva na naraven način. Zime so zelo hladne, zato smo na pomoč poklicali tudi švedskega strokovnjaka prof. Larsa Bylunda. Z njegovo pomočjo smo zasnovali sistem, ki preko oken segreva zrak in objekt še dodatno ogreje. Okna so zato sestavljena iz dveh slojev in vsebujejo režo za zajem zraka. Tak sistem v zimskih mesecih pomaga pri segrevanju učilnice, poleti pa tudi pri hlajenju. V poletnih dneh je za hlajenje še dodatno poskrbljeno s premišljeno postavitvijo dvojne strehe, ki onemogoča, da bi se zaradi sonca učilnica pregrevala.

Tudi k notranji opremi smo pristopili z mislijo na končno ceno. Stole smo zato zasnovali iz cenovno ugodnih vodovodnih cevi. Na to kovinsko konstrukcijo se je nato privijačilo lesena sedala in naslonjala.

5.4 Gradnja

Gradnja se je pričela 28. avgusta 2010, ko je v JAR pripotovala skupina sedmih študentov z mentorico. Namestili so se apartmajih v naravnem rezervatu Suikerbosrand, približno 10 km oddaljenem od gradbišča.

V prvih dneh po prihodu so se spoznali z lokalnimi delavci in skupaj so pripravili zemljišče. Nekaj težav se je pojavilo s strojem za kopanje, saj je redno zamujal. Kljub vsemu se je faza priprave zemljišča zaključila pravočasno. Sledilo je betoniranje temeljev. Tukaj se je pojavilo nekaj problemov s transportom betona. Tovorna vozila so namreč beton dostavljala povsem izven predvidenega urnika, kar je na gradbišču povzročilo ne malo zmede. Nekaj težav je povzročila tudi nabava materiala, saj so roki za dobavo zelo nejasni. Večinoma je treba stavek »blago bo prispelo jutri«, razumeti kot

»blago bo prispelo naslednji teden«. »Ravnokar sem na poti,« pa po navadi pomeni »pridem jutri.«

Čez dva tedna se je pridružila še druga skupina trinajstih študentov, ki so se ostalim pridružili v Suikerbosandu. Omeniti moramo še, da je delovni teden potekal od ponedeljka do petka. Delati se je pričelo ob osmi uri zjutraj, končalo pa ob štirih popoldan. Med delom je bilo poskrbljeno tudi za hrano. Kosilo je bilo na urniku ob dvanajstih, glavna kuharica pa je bila Jane iz Magagule. Hrana se je nabavljala vsak ponedeljek, ko je eden izmed študentov peljal Jane v lokalno trgovino. Kosila so bili sicer deležni vsi delavci, prisotni na gradbišču. Le-ti so sicer poleg hrane za vsak dan dela dobili tudi plačo v višini 100 Randov (približno 10 EUR) na dan, vsak petek po koncu delovnega tedna.

Sodelovanje z lokalnim prebivalstvom sicer ni povzročalo težav. Njihov odnos do dela je podoben kot slovenski, zato smo se dobro razumeli³. Zelo zanimiv je bil tudi odnos lokalnih delavcev do nas. Čeprav so imeli več izkušenj, saj so pri gradnji sodelovali že večkrat, se niso želeli vmešavati v odločitve in so raje ostajali v ozadju. Tako smo na primer študentje pri zidanju kolenčnega zidu v mešanico betona dozirali premalo cementa. Posledično smo morali zid po dveh dneh podreti in ga zabetonirati na novo. Afriški delavci so za napako vedeli že od samega začetka, a nas nanjo niso opozorili, saj so bili mnenja, da »že vemo, kaj delamo«.

Ko je bilo betoniranje temeljne plošče in kolenčnega zidu končano, se je začela izdelava okenskih okvirjev in postavljanje opaža za sanitarije. Med tem, ko smo čakali, da dostavijo jekleno konstrukcijo, smo še razmišljali o tem, kako naj naredimo strop, ki do takrat še ni imel primerne rešitve. Na koncu smo se odločili za kartonske tulce, ki smo jih zlepili v panele in napolnili s stiroporjem. Ko je prispela konstrukcija, smo jo pobarvali ter nato s pomočjo vrvi postavili na mesto. Takrat se je lahko začela izdelava polnila za stene – torej masa gline in slame. Sami postopka izdelave nismo poznali, zato so nam bili domačini v veliko pomoč. Pokazali so nam, kako se naredi kvalitetna zmes in kakšen je pravilen način butanja. Tudi v tej fazi ni bilo posebnih težav.

³ Eden izmed delavcev je dejal, da smo boljši delodajalci kot Nemci. Le-ti naj bi namreč preveč natančno beležili delovne ure, kar je vodilo v slabe medsebojne odnose.

Med vsem tem delom so se vzporedno betonirale tudi sanitarije, ki so grajene iz betona. Skupina študentov je skrbela tudi za izdelavo pohištva. To je, kot sem že omenil, izdelano iz vodovodnih cevi, ki smo jih zvijali s pomočjo posebne naprave. Večje površine, kot so sedala, naslonjala in površina miz, pa so lesene. Tudi v tem segmentu so nam bili domačini v veliko pomoč. Poznalo se je, da imajo več izkušenj kot mi, zato so bili z orodjem bolj vešč kot mi. Medtem, ko so eni butale stene, smo s trapezno pločevino pokrili tudi streho. Ves proces gradnje je potekal brez zapletov, zato je gradnja hitro napredovala.

Po sedmih tednih gradnje so bile končane vse stene. Potrebno je bilo urediti le še vodovodno in električno inštalacijo. Tudi tukaj so nam na pomoč priskočili lokalni mojstri. Ker nekaj časa pa nam je vzelo tudi urejanje okolice in vstavljanje stekel, saj je v šoli vsega skupaj kar 112 oken. Kljub obilici dela nam je uspelo in šola je bila zgrajena v načrtovanem roku.

Celotna gradnja je torej potekala osem tednov. Potrebno je poudariti tudi, da je gradbišče ves čas gradnje nadzoroval vsaj eden od mentorjev, ki so sodelovali v projektu. Skrbeli so za nabavo materiala in vodili proces gradnje.

Slika 5.3: Študentje, mentorji in lokalni delavci na polovici gradnje

5.5 Ocena projekta

V kolikor ocenjujem celoten projekt po točkah, ki jih sem jih v tretjem poglavju povzel po Dietrichu (2006), mu lahko dam pozitivno oceno. Šola je spoštljiva do lokalne kulture in zasnovana zelo fleksibilno. Zato se prilagaja družbenim vzorcem, ki prevladujejo v Južnafriški Republiki. Otrokom nudi prostore, ki so primerni za druženje in delo. Vhodi so jasno definirani in ne begajo obiskovalcev. Z okolico komunicira preko materialov, ki so blizu lokalni skupnosti. Zgrajena je tehnično dobro in je zato varna. Ker je pri gradnji sodelovalo veliko domačinov, je v okviru lokalne skupnosti zelo dobro sprejeta.

Seveda pa ni popolnoma brez pomanjkljivosti. Tako je na primer sistem naravnega ogrevanja zasnovan tako, da je za optimalno delovanje potrebno kar veliko truda. Za pravilno uporabo je nujnega tudi nekaj znanja, saj je delovanje odvisno od oken, ki morajo biti pravilno odprta oz. zaprta. Oken pa je, kot smo že omenili, kar 112. Zelo slabo so se izkazale tudi žaluzije, ki so bile mišljene kot senčilo. Ker smo uporabili kar navadne stanovanjske žaluzije, so jih otroci uničili že po dveh tednih uporabe. Zanimiv je bil tudi odziv delavcev, ko so videli velikost konstrukcije. Zaradi upoštevanja evropskih varnostnih standardov smo namreč uporabili dosti večje jeklene profile, kot je v navadi v barakarskih naseljih. Zato smo bili priča nemalo začudenim pogledom in tudi posmehom. Če bi bili bolje seznanjeni s kulturo, bi lahko prihranili tudi nekaj časa s tem, ko bi oddali naročila za material prej kot smo ga dejansko potrebovali.

Največja kritika pa lahko seveda leti na premajhno komunikacijo z lokalno skupnostjo oz. vodstvom šole v času načrtovanja. Seveda je temu botrovala fizična razdalja, ki je v našem primeru znašala kar 1100 km. Toda kljub temu bi lahko namenili več napora in časa zbliževanju stališč. K sreči je bila naša zasnova razmeroma fleksibilna in smo zato lahko nekaj pomanjkljivosti odpravili tudi kar v Afriki. Tako smo na primer šele takrat, ko je bila že prva skupina na gradbišču izvedeli, da mora biti v knjižnici prostor, ki se bo lahko zaklenil, saj bodo v njem nameščeni računalniki. Zaradi slabega poznavanja lokalnega okolja nam namreč ni prišlo niti na misel, da bi lahko tudi v afriških šolah uporabljali računalnike. K sreči smo ta problem lahko rešili tako, da smo računalnike namestili v fleksibilno omaro, ki je bila že od vsega začetka zamišljena kot pregrada med knjižnico in učilnico.

Če bi torej želeli storiti še več in bolje, bi tako v proces načrtovanja kot tudi v proces gradnje vključili več ljudi iz lokalne skupnosti. Toda kljub temu smo lahko ponosni, saj smo projekt zaključili z veliko mero uspeha, brez slabih izkušenj in z mnogo novega znanja.

Slika 5.4: Zgrajena šola

6 Sklep

Iskanje odgovora na vprašanje, ki smo si ga zastavili na začetku diplomskega dela, je skozi tehtanje teoretičnih pojmov na eni strani in praktičnih primerov na drugi strani pripeljalo do ugotovitve, da je poznavanje kulture pri izgradnji družbeno koristnih objektov v manj razvitem svetu bistvenega pomena za dolgoročen uspeh zgradbe.

V začetku naloge smo pokazali na neločljivo povezanost arhitekture in kulture. Arhitektura je namreč materialni del kulture, ki izraža druge, nematerialne elemente kulture. Arhitektura torej iz kulture izhaja in jo hkrati tudi sama ustvarja. Zato se lahko z njo družba identificira in preko nje tudi izraža svoje norme, vrednote, prepričanja ter ideale. Tako lahko s pomočjo primernega znanja brez težav prepoznamo strukturo družbe, njene lastnosti, ureditev, razmerja moči itd.

Nadalje smo ocenili pomen poznavanja kulture pri gradnji. Pokazali smo, da je poznavanje kulture ključno, v kolikor želimo zasnovati zgradbo, ki bo dobro služila svojemu namenu. Da bi zadostili željam, potrebam in pričakovanjem uporabnikov, jih moramo v čim večji meri vključiti v samo načrtovanje objekta. Pomembnost komunikacije med vsemi stranmi, ki so vpletene v gradnjo, poudarja večina avtorjev, ki smo jih zasledili.

V zadnjem delu teoretičnega dela naloge smo se osredotočili na različne oblike pomoči, ki so je deležne manj razvite države, in ocenili, kakšno vlogo ima pri tem arhitektura. V tem poglavju smo predstavili tudi razvojne cilje tisočletja, ki so jih sprejele članice Združenih narodov in se v vseh točkah, vsaj posredno, dotikajo arhitekture. Ugotovili smo, da je gradnja družbeno koristnih objektov lahko izjemna priložnost za poživitev lokalne ekonomije in tudi za izobraževanje lokalnega prebivalstva na področju gradbeništva. Presenetljivi pa so rezultati raziskave o tem, kako velik vpliv na znanje otrok imata ohranjenost in vzdrževanje učilnic.

Analiza vloge arhitekture v humanitarnih projektih nas je pripeljala do nekaj negativnih ugotovitev. Ugotavljamo, da imajo večje humanitarne organizacije v svojih vrstah izredno malo arhitektov in drugih strokovnjakov s področja gradnje. Nezadostno je tudi njihovo sodelovanje z lokalnimi mojstri in lokalno skupnostjo. Zato v primeru večjih

naravnih katastrof niso dovolj učinkovite. Rekonstrukcije prizadetih območij so pogosto izvedene neprofesionalno, obnovljeni objekti lahko zaradi tehničnih pomanjkljivosti predstavljajo resno grožnjo uporabnikom. Poleg tega so hiše, ki jih gradijo, prevečkrat kulturno neprilagojene. Velik problem predstavlja tudi osredotočanje na kratkoročne cilje. Humanitarne organizacije bi nedvomno morale vložiti več navora v iskanje trajnostnih, dolgoročnih rešitev.

Krivdo za slabo sodelovanje strokovnjakov s humanitarnimi organizacijami nosijo na eni strani organizacije, ki arhitekta in druge strokovnjake redko povabijo k sodelovanju, na drugi strani pa sami arhitekta, ki bi morali biti bolj samoiniciativni in opozarjati nase, na pomen svojega znanja itd. Zdi se, da se razmere v zadnjih letih izboljšujejo. Toda arhitekta imajo v humanitarnih akcijah in odzivih na katastrofe še vedno zelo majhno vlogo. Kljub temu obstaja kar nekaj primerov, ki dokazujejo, kako uspešno je lahko sodelovanje humanitarnih organizacij in arhitektov. In prav vsi, brez izjeme, kažejo na to, da je poznavanje lokalne kulture pri gradnji objektov ključno za dolgoročen uspeh projekta. V kolikor se pri načrtovanju kulturnega konteksta, v katerem bo zgradba stala, ne upošteva, je njena usoda negotova. V najboljšem primeru jo uporabniki prilagodijo svojim potrebam, lahko pa se zgodi tudi, da jo zavržejo ali prodajo.

Če torej želimo zagotoviti, da bo zgradba v lokalni skupnosti sprejeta in bo dobro služila svojemu namenu, je nujno, da tako v proces načrtovanja, kot tudi v proces gradnje aktivno vključimo lokalno prebivalstvo. Znanja, modrosti in sposobnosti lokalnih ljudi nam še tako tuje kulture ne smemo nikoli podcenjevati. Tudi v času po velikih katastrofah so ljudje neprecenljiv vir informacij, sodelovanje v takšnih akcijah pa je tudi eno najboljših zdravil za zdravljenje psiholoških travm.

Analiza projekta izgradnje šole v Republiki Južnoafriški in študija tega primera sta nas pripeljali do podobnih ugotovitev. Skrb za tehnično brezhibnost objekta je seveda pomembna, a ne sme biti nič manjša od skrbi za to, da je naše delo skladno s kulturo, v kateri ustvarjamo.

Pri analiziranem projektu sem kot študent Fakultete za arhitekturo osebno sodeloval in se tudi kot študent Fakultete za družbene vede veliko naučil.

7 Literatura

Aquilino, J. Marie. 2011. *Beyond shelter: architecture for crisis*. London: Thames & Hundson.

Bataille, Georges. 1997. Architecture. V *Rethinking architecture : a reader in cultural theory*, ur. Neil Leach, 21. London: Routledge.

Beaulieu, MJ. Catherine. 2004. Intercultural Study of Personal Space: A Case Study. *Journal of Applied Social Psychology* 34 (4): 794–805.

Beynon, John. 1997. *Physical Facilites for Education: What Planners need to Know*. Paris: Unesco, International Institute for Educational Planning.

Bulc, Gregor. 2004. *Proizvodnja kulture: Vloga in pomen kulturnih posrednikov*. Maribor: Subkulturni azil Maribor.

Deasy, C.M in Thomas E. Lasswel. 1985. *Designing places for people: a handbook on human behavior for architects, designers, and facility managers*. New York: Whitney Library of Design.

D'urazo, Sandra. 2011. News From the Teardrop Island. V *Beyond shelter: architecture for crisis*, ur. Marie J. Aquilino, 54–63. London: Thames & Hundson.

EU Donor Atlas. Dostopno prek: <http://development.donoratlas.eu> (17. avgust 2012).

European Commision. 2012. *Annual Report 2012 on the European Union's Development and external assistance policies and their implementation in 2011*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europeaid/multimedia/publications/documents/annual-reports/europeaid_annual_report_2012_highlights_en.pdf (17. avgust 2012).

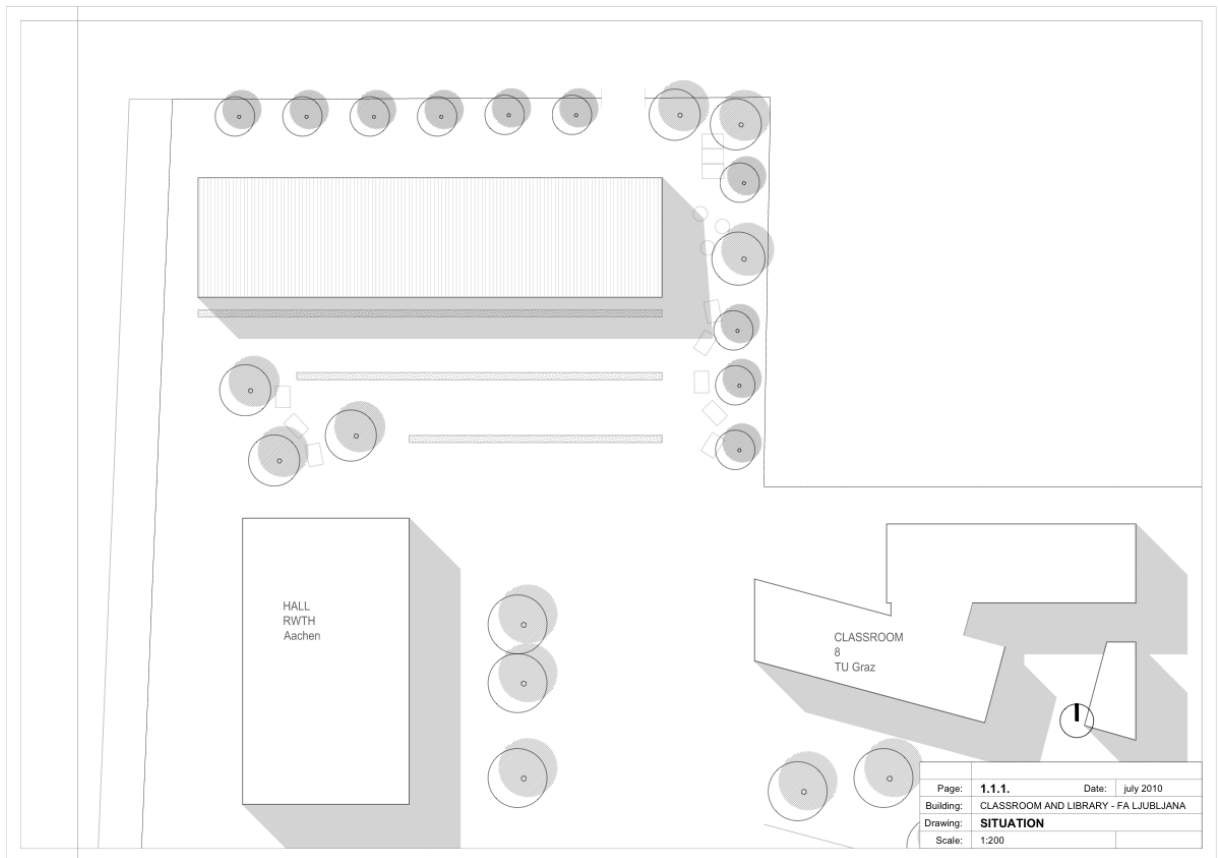
Kos, Drago. 2002. *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostor*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fisher, Thomas. 2008. Public-Interested Architecture: A Needed in Inventable Change. V *Expanding Architecture: Design as Activisim*. ur. Bryan Bell in Katie Wakeford, 8–14. New York: Metropolis Book.

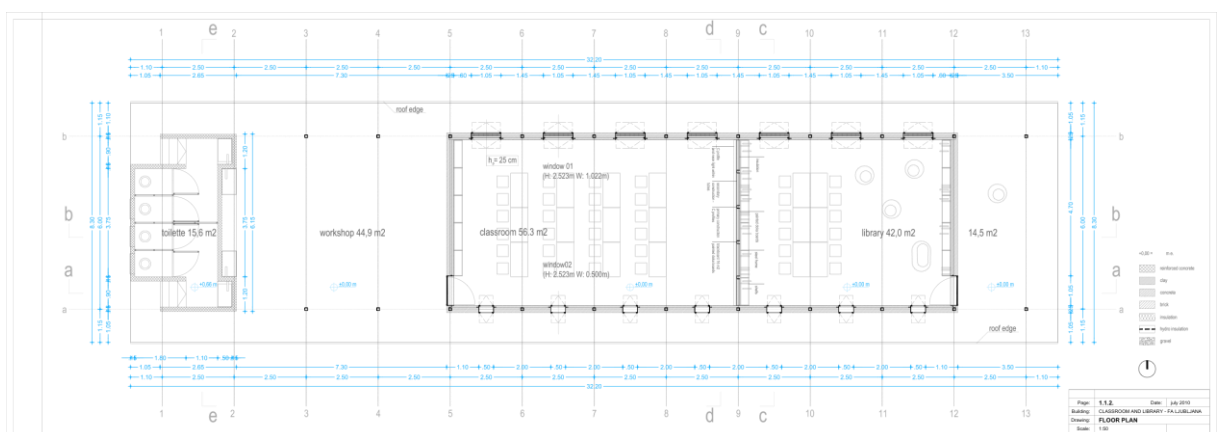
- Goss, Jon. 1988. The built Environment and social theory: towards an architectural geography. *Professional Geographer* 40 (4): 392–304.
- Gupta Akhil in James Ferguson. 1992. Beyond “Culture”: Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7 (1): 6–23.
- Gusevich, Miriam. 1991. The architecture of criticism: a question of autonomy. V *Drawing/building/text: essays in architectural theory*, ur. Andrea Kahn, 8–24. New York: Princeton Architectural Press.
- Gutman, Robert. 1975. Architecture and Sociology. *The American Sociologist* 10 (4): 219–228.
- Harris, Victoria. 2011. The Architecture of Risk. V *Beyond shelter: architecture for crisis*, ur. Marie J. Aquilino, 12–23. London: Thames & Hudson.
- Hou, Jeffrey. 2008. Tradition, Transformation, and Community Design: The Making of Two Ta'u Houses. V *Expanding Architecture: Design as Activism*, ur. Bryan Bell in Katie Wakeford, 74–83. New York: Metropolis Book.
- King, Anthony. 1990. Architecture, Capital and the Globalization of Culture. V *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity* 7 (2), ur. Mike Featherston: 397–410.
- Knox, Paul L. 2007. The Social Production of the Built Environment: Architects, Architecture and the Postmodern city. V *Urban Design Reader*. ur. Steve Tiesdell in Matthew Carmona. Burlington: Elsevier/Architectural Press.
- Pleško, Aleksandra. 2006. *Od mozaika do mavrične reke kultur in naprej, Unescova definicija kulture*. Dostopno prek: http://www.kula.si/CasopisKula/teksti/druga_stevilka/znanstveni/plesko_od_mozaika_do_mavricne.htm (17. avgust 2012).
- Lipušič Boris. 1996. *Izobraževanje na razpotju*. Ljubljana: Modrijan.
- Lukšič – Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Moyo, Dambiasa. 2010. *Dead Aid*. London: Penguin.

- Mrak Mojmir, Maja Bučar in Helena Kamnar. 2007. Mednarodno razvojno sodelovanje Republike Slovenije. *IB Revija* (3–4): 50–67.
- Muusha, Myheart. 2011. Intervju z avtorjem. Magagula Heights, 9. november.
- Nedič, Barbara. 2007. *Mednarodna humanitarna pomoč in razvojno sodelovanje (študija primera Caritas)*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Palasmaa, Juhani. 2007. *Oči kože: arhitektura in čuti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Simmel, Georg. 2000. *Izbrani spisi o kulturi*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Venkatachalam, Thiruppugazh. 2011. When People are Involved. V *Beyond shelter: architecture for crisis*, ur. Marie J. Aquilino, 70–81. London: Thames & Hundson.
- Vodopivec, Aleš. 1980. *Pojmovna opredelitev arhitekturnih elementov*. Ljubljana: Urbanistični inštitut SR Slovenije.
- 2011. Prostorsko polpismeni Slovenci. V *Mladina* (36). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/87449/prostorsko-polpismeni-slovenci> (14. september 2012).
- Vogel, Ann. 2006. Who's making global civil society: philanthropy and US empire in world society. *The British Journal of Sociology* (57): 635–655.
- Vugrin, Marijana. 2005. Definiranje pojma javno dobro. *Geodetski vestnik* 49 (3): 416–423.

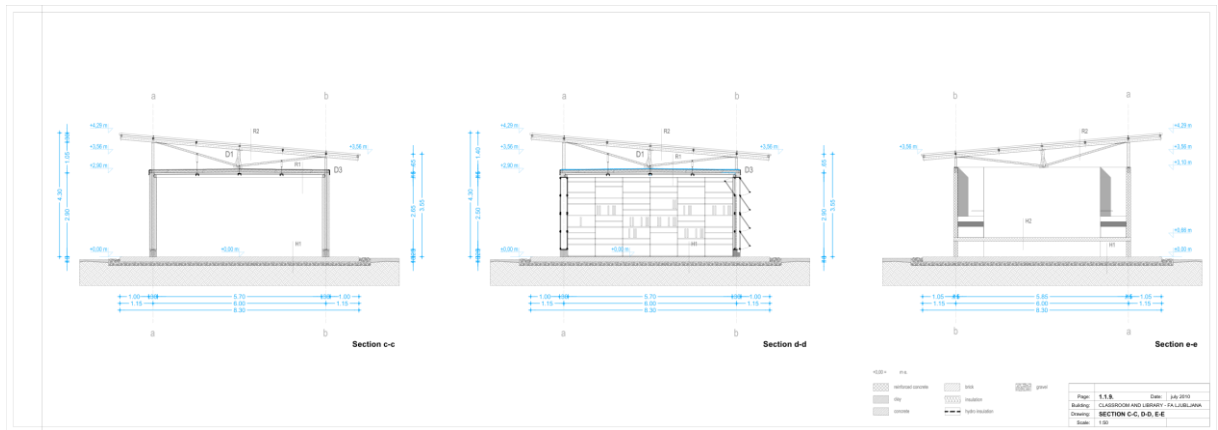
Priloga A: Načrti šole v JAR

Slika A.1: Situacija

Slika A.2: Tloris

Priloga B: Slike gradnje šole v JAR

Slika B.1: Betoniranje temeljev

Slika B.2: Postavljanje konstrukcije

Slika B.3: Barvanje okenskih okvirjev

Slika B.4: Vstavljanje stekel v okna

Slika B.5: Butanje sten

Priloga C: Slike končane šole v JAR

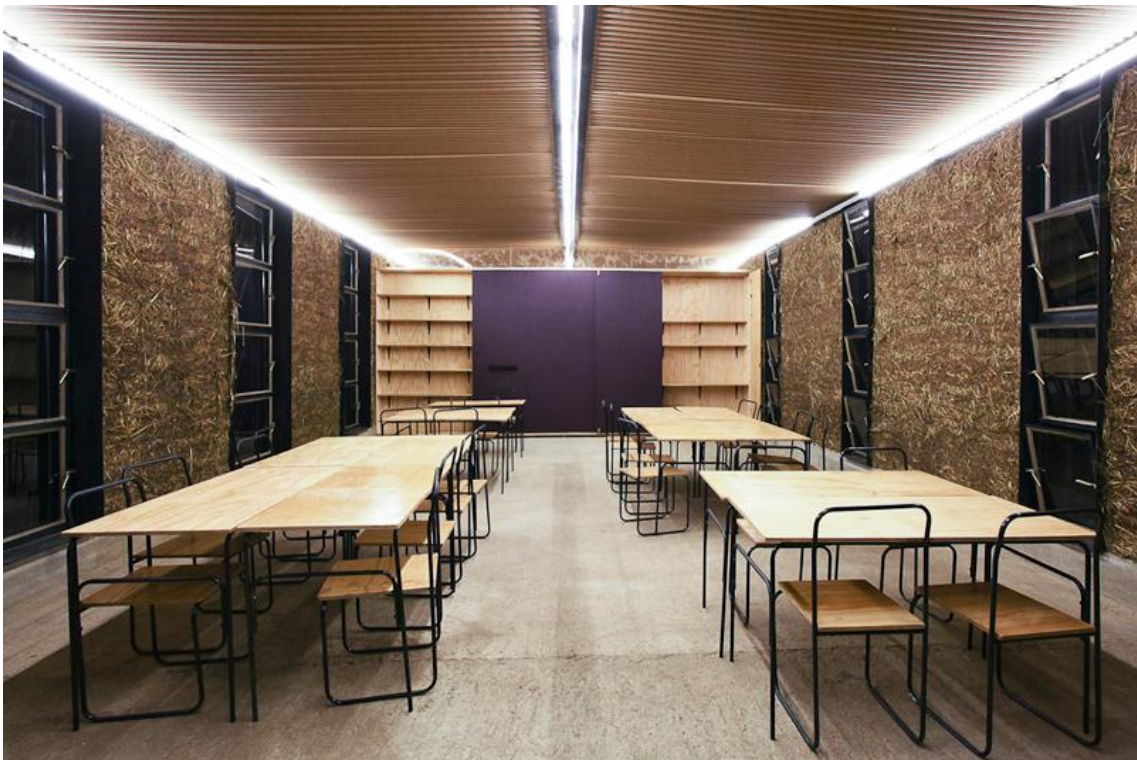
Slika C.2: Šola v JAR - Severna fasada

Slika C.3: Pokrit predprostor

Slika C.4: Knjižnica

Slika C.5: Učilnica